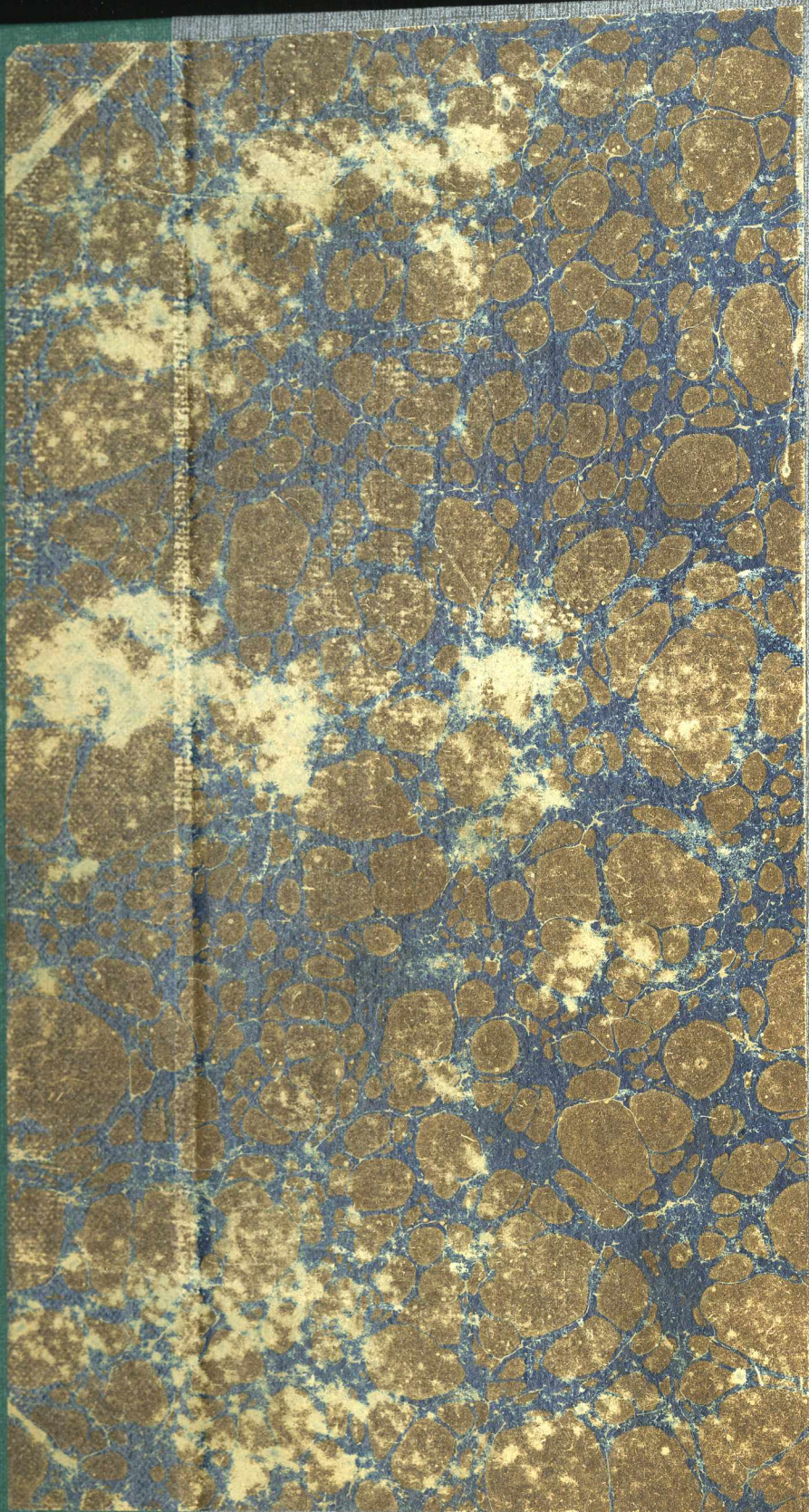

Politikai
Törpíratok.

121.

121
1054

A

JOGTUDOMÁNYI OKTATÁS

REFORMJÁNAK KÉRDÉSÉHEZ.

IRTA

DR. DELL'ADAMI REZSŐ

ÜGYVÉD.

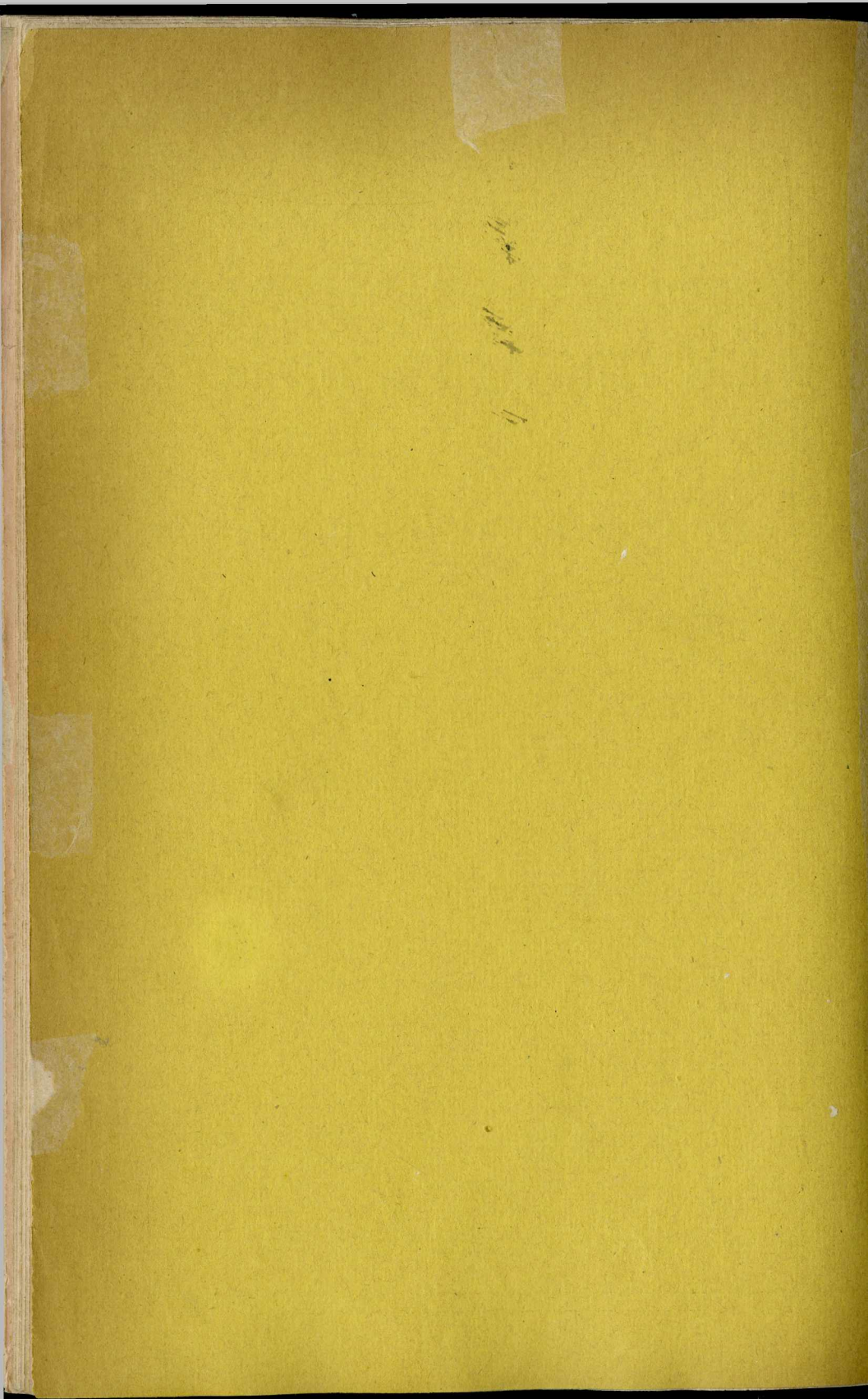
Külön lenyomat a „Magyar Themis“-ből.

10.

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1879.

A

JOGTUDOMÁNYI OKTATÁS

REFORMJÁNAK KÉRDÉSÉHEZ.

IRTA

Dr DELL'ADAMI REZSŐ

ÜGYVÉD.

BUDAPEST.

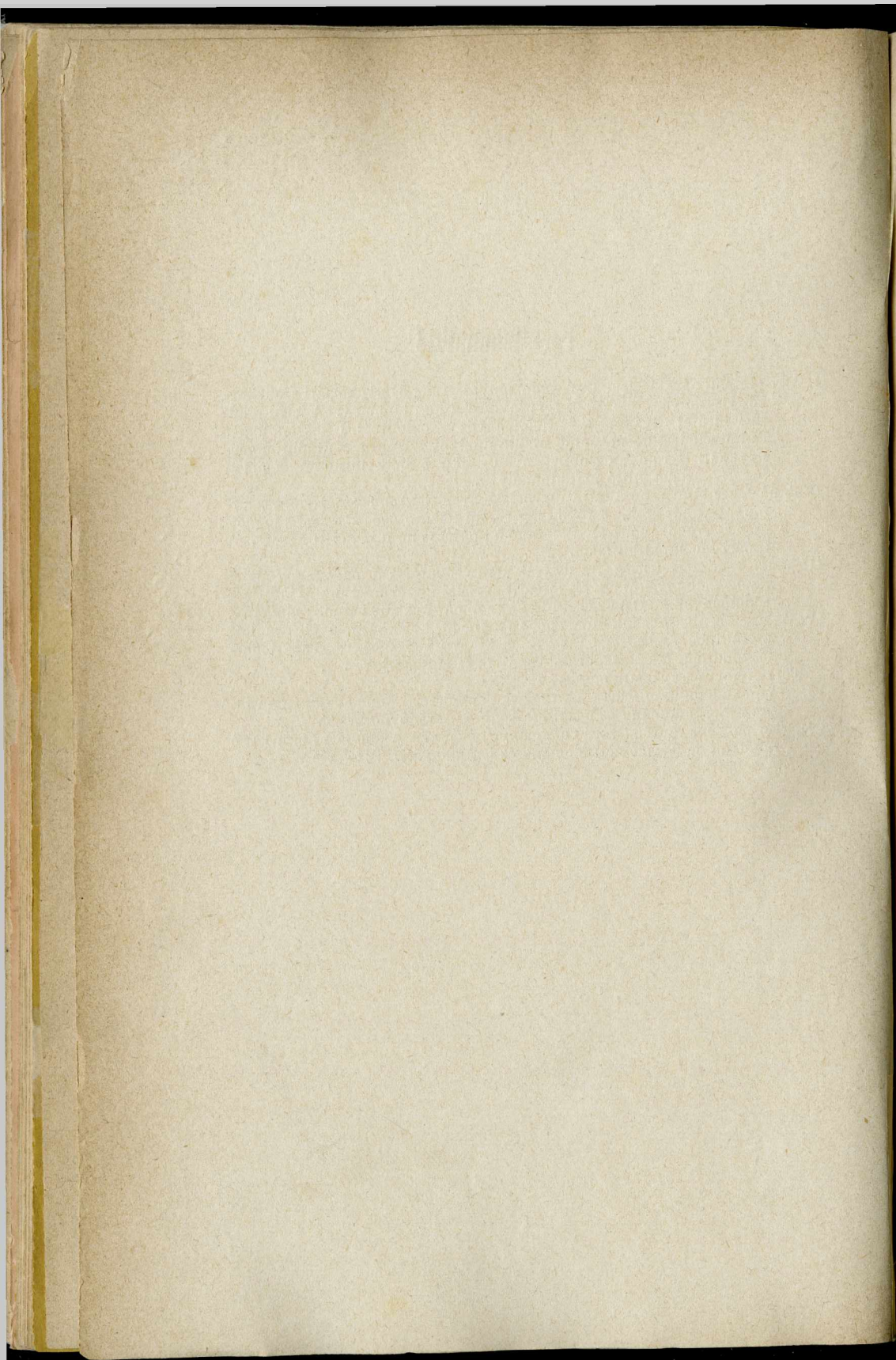
AZ ATHENAEUM R. TÁRSULAT KÖNYVNYOMDÁJA.

1879.

DR. BALLAGI GEZA

Tartalommutató.

	Lap
I. Az egyetemi oktatás célja. A tudományos irány és gyakorlati szakképezés viszonya. Elemző és törvényhózási jogtudomány. A jelen rendszer bírálata gyakorlati és tudományos szempontból. Lélektan, logica és művelődéstörténet mint alaptanulmány szemben az államtudományokkal. A római jog mint anyajog oktatásának bírálata. Nemzeti jog és összehasonlító jogtudomány	1
II. A névleges bifurkatio általi tulterhelés. Francia rendszer. Német reformok. Gyakorlatok. A római jog valódi jelentősége. Észjog és jogbölcsélet. Angol rendszer. A főtanodai oktatás mint nemzeti kérdés. A tanári incompatibilitás	11
III. Jelen rendszertelenség. Az osztrák aera utóhatása. A magyar jog művelésének elhanyagolása. Egyetemes európai jogtörténetünk és politikai tudományaink. Összehasonlító jogtudomány és társadalmi tudomány.	19
IV. Az u. n. idealistikus kiindulási pont gyakorlati következményei. Tanulási és tanítási szabadság. Vizsgák és kinevezés rendszere. Tanárjelölt-ösztöndíjak. Magántanárok. Tandíjak és vizsgadíjak	24
V. Törvénytervezet vázlata megjegyzésekkel	32
VI. A jogakadémiák eltörlése. A szakiskolarendszer. Elmélet és gyakorlat. Az új jogtudomány és hazai igazságügyi törvényhozásunk	39
VII. Természetes tanrendszer. Tudományos módszer. A tényleges bifurkatio indokolása. Természettudomány és jogtudomány. Befejezés	49

I.

A miniszteri enquête egybehívása óta a jogtudományi oktatás reformjának kérdése a közfigyelmet magára vonta. Nem csak szaklapokban, hanem a politikai sajtóban is különböző szűkebb érdekkörök képviselői foglalkoztak vele. Az ösztönzés felülről, a reformáló akarat nyilvánulása felrázott a megszokott bajok iránti közönyből és gyorsan sokszoros viszhangra talált. Élénk öntudatra ébredt az anyagi és politikai bajok által eltompított érzet, hogy e bajok gyökerei lenyulnak a szellemi és erkölcsi tőkeszegénység szomorú mélyébe, és hogy a viszonyok reformját meg kell hogy előzze az emberek reformálása. És ha egyéb eredménye sem volna az enquête egybehívásának, megbecsülhetlen haszna már ez is, hogy a mindennapi politika sivár pusztájában kóborló közvéleményt egy művelődési eszme, egy szellemi probléma oázisán megpihentette.

A mi a kérdést magát és tárgyalása módszerét illeti, ugy erre nézve lehetőleg nem akarunk külföldi tapasztalatok tanulságára hivatkozni. E kérdésben a párhuzam nagyon rosszul esnék és a prince caniche-féle chauvinistikus prokátorok a hazafiúi érdem olesó babérait aratnák, ha e téren »eltérő viszonyainkra« utalván, talán azon indítványnyal felelnének, hogy nálunk az egyetemi reformnál sürgősebb valami jogtudományi elemi- és közép-tanodákat s talán még jogtudományi vándortanítókat szervezni. Kár is volna azon áramlattal küzdeni, mely e kérdést még csak nemzeti kérdés keretébe sem engedi terjedni, hanem minden áron »localisálni« kívánja, ha lehetne, talán egy matematikai pontig localisálni, melynek nincs semmi kiterjedése. A localizálás logikusai szerencsésen ki is találták már

az első enquete-ülésen, hogy némely kérdés nem eléggé szűk és e concretismus szellemében az általános rendszeres reformtárgyalásra vonatkozó egyedül észszerű és gyakorlati indítványt *more patrio* czáfolatlanul leszavazták.

Szerencsétlen omen. Szerintünk meg kellene ragadni az alkalom hajszárait és lehetőleg általános, gyökeres orvoslást keresni, mert rajtunk csak ez segíthet. E gyökeres sőt partiális orvoslás is szükségessé teszi a társadalmi tünetnyek s paedagogikus eszmék lánczolatán végig magas és általános eszméig hatolni, ha biztosak akarunk lenni a választandó út helyességében. Egy izolált ponton azonban e kérdés nem fordul meg és a legszebb vásári reklám dacára még csak hinni sem fognak oly bűvös szernek gyógyerejében, mely egy ponton, p. o. tanrendben vagy vizsgarendben, akarja azt megoldani.

Ezért kívánunk a hivatott ügyvédi, tanári, stb. érdekhangok mellett egyszerű jogdilettáns azaz jogászként, ki az igazat szereti, néhány eszmét megpendíteni és némely bajt és visszaélést szellőztetni, mikről eddig hallgattak, az elsőkről talán azért, mert »*practicusaink*« azok összefüggését a kérdéssel úgy sem ismernék el, az utóbbiakról azért, mert emberi emlékezetet meghaladó kornak és viruló egészségnek örvendeznek.

Az eddigi felszólalások tulnyomóan az állam azon érdekéből indulnak ki, melyet jó igazságszolgáltatási közegek, bírák és ügyvédek, szakszerű kiképezése és bizonyos nivelláló politikai kimivelése képez. Ez legyen az elérni óhajtott cél, s az egyhangulag elítélt jelen rendszerrel szemben döntő kriterion s irányadó útmutatás a javításra. E szempontból az orvoslás eszközei között kiváló sulyt az ugynevezett tanszabadság oly szabályozására helyeznek, mely a tételes jogi szakok és különösen az alapul szolgáló anyajogok beható mívelését s alapos elsajátítását biztosítsa.

Nézetünk szerint a cél tekintetében felvetett szempontok nem kimerítőek, sőt egyoldalúak és nem is döntők; következképpen a cél felfogásától feltételezett eszközök javaslata sem kielégítő.

Ha formulázni kellene az első sorban megoldandó kér-

dést, melytől a többiek függenek, mi azon egyoldalú feltétellel szemben kérdeznők:

A jogegyetemi oktatás főcélja a birói és ügyvédi szakképezés, egyáltalán határozott gyakorlati hivatásra nevelés-e vagy ettől elvontan, magasabb értelemben, tisztán a tudománynak mint öncélnak mivelése és miveltetésének közvetítése?

A teljes coordinálás ugyanis lehetetlen. Az ügyvéd és bíró a tételes jogot mint fix és absolut anyagot kezeli bizonyos technikus alkalmazási szabályok szerint; a kutató képtelen, az összehasonlító bírálat hivatása szempontjából nem birnak létjogosultsággal. Hivatása dogmákat ismerni, művészete dogmákat alkalmazni, kötelessége e dogmák tekintélyét elismerni. A jogművész logikus műtétének praemissáiban a terminus maior egy axióma. Scriptum est. A formális államakarát, a törvény megsabta. Ebben sok tudomány van, legalább kellenę benne lennie; de ez nem az egész tudomány, legkevésbbé ma, midőn a jognak évszázadokra terjedő consolidatiójáról a társadalmi viszonyok fejlődésével, a tudomány haladásával szemben többé szó nem lehet. Ez legjobb esetben a fél tudomány, a tételes jogelemzés (jogalkalmazás, jogigazgatás) tudománya. A tudomány másik fele a jogalkotás, jogfejlesztés, törvényhozás tudománya.

Az állam érdeke nem pusztán az, hogy birák s ügyvédek képeztessenek, kik jogát ismerik, kik azt elemezni s alkalmazni tanulták a jogintézmények alkatrészeinek boncztanában, a joglogika magyarázati szabályaiban. Az állam érdeke nem pusztán a létező fentartása, hanem fejlesztés, haladás is.

Az állam érdeke, hogy törvényhozók és jogtudósok is képeztessenek; érdeke, hogy e képzettség érdeke minél inkább elterjedt legyen, mert különben mivelten és önzetlen államférfiui, kormányzói, képviselői stb. nem lesznek. Az állam ha türelmetlen jogdogmái tekintetében, épen úgy meg kell buknia, mint a jog elődjének az erkölcsfentartó intézmények között, a vallásnak szervezetei, a dogmáik tekintetében türelmetlen egyházak megbuktak. Az állam érdeke ez

annál inkább, minél távolabb áll még mivelődési igényeinek összhangjától intézményeivel.

És nem-e ez hazánk állapota, hol csaknem minden vár még alkotó kézre? Csaknem az egész jogépület még felállítandó. Az anyag és a tervek készek — a tudományban. De az építő kezek hiányzanak.

Hiányzik az értelmi erő és mi ezzel egyaránt fontos, hiányzik az erkölcsi erő. E nélkül nincs valódi államférfiu, mint valódi tudós és művész nincs. E nélkül az agg Michel Angelo nem fog a Pétertemplom építéséhez, a fiatal Buckle, a munka egy vértanuja, nem hal meg műve eszméjével ajkain; e nélkül államférfiu nem él nemzete jövőjének. És mit látunk nálunk most?

Az erkölcsi corruptió cynismusa terjedt el a kormányzó osztályban és kormányzó szövetkezetekben, a társadalom »felvilágosodott« rétegeiben. Meggyőződés helyét a phrázis, e hitetlen ima, pótolja; a bizalom kihalt s a legjobbak elkeseredve skeptikusok lettek fajunk, hazánk, emberségünk jövője iránt. Vannak jelek. A legmagasabb hivatalok legfőbb jogcíme a becsületesség azon faja lett, melyet pénztári szolgálkban keresünk.

Ha nem végzetes tény e romlás, úgy megmentésünk is paedagogikus problema. Ha valami, úgy a tudomány és művészet eszményeiben való hit, önzetlen odaadás egy magas, személytelen cél szolgálataiban pótolhatja a vallásos hitet a modern társadalom történetet alkotó részében. Csak a magas, személyes célok fölé emelő, munkában élvezetet nyújtó miveltség lehet erkölcsi erők és jellemek alapja. A legfőbb társadalmi és politikai érdekek találkoznak ebben. A modern állam a miveltek aristokrátiája.

Kétségtelen, hogy a magas szellemi s erkölcsi miveltség elsajátítása az egyéni önképezés dolga. De a nevelés ezt vezeti, irányozza. Az állam állítson fel intézetet, mely e magas szellemi munkára ösztönözni hivatott, bár ösztönzése az átlagos középszerűsége nem változtat sokat. A kiváló tehetségek irányzása, a középszerűek némi megnyerése, bizonyos passiv, receptiv erő s érzék ébresztése eléggé fontos feladat s eredmény. Nevelni kell írókat és közönséget, nevelni irodal-

mat. Nevelni kell érdeklődést a jogmivelődési kérdések iránt; a multnak fejlődési törvényeit, a létesítendő eszményt, megvalósítása eszközeit gondolkodás tárgyává kell tenni. Minden ifjúság fogékony a valóban nagy iránt; csak nyujtsák neki azt valahol.

Kérdésünk tehát nem alaptalan:

Kenyérszakiskola és hivatalnok-képezde vagy jogászi gondolkodás, tudományos szellem neveldeje?

A kérdés régi, hordereje nagy. Az előadás módszere és tárgya, a vizsgák rendszere, az egész szervezet attól függ.

Ha az egyetemet történelmi eredete, jellege és hagyományai sőt jelen amphibikus szervezete ellenére amerikai realismus szellemében csupán vagy tulnyomóan kenyérkereseti professionalis iskolának tekintjük, mivel a jogászság nagyobb része mást nem keres benne, mint a gyakorlati élet küzdelmeiben majdan biztosítandó önálló anyagi lét és jólét feltételét, vagy mert az állam és társadalom tulnyomó érdekeit evvel kielégítve látjuk, akkor ezen alacsonyabb színvonalnak és gyakorlati tendenciának szükségkép befolyást kell engednünk az oktatás anyagára és módszerére. Az utóbbira nézve kielégíthet a kötelezett általános »nagy« collegiumok rendszere, hol »egész« tudományág, persze csak elemeinek vázlatában, inkább jelszavak, sejtelmek, eredmények mulandó emlékebe vétele, mint a tudományos gondolkodás szellemi processusa közvetítettik. A kimerítő, teljes és alapos közlés lehetetlen levén, a tanár dióhéjban kézikönyv-kivonatot trádál, melyet otthon talán még jobban tanulhatni — a vizsgára; pedig eredményeket csak vizsgára tanulnak. Controversiákra nem maradván idő, a tanár nézetei mint tudomány dogmái közöltetnek, mi a hallgatók positiv szellemü kiképezésének nagy előnyére válik. E mechanika mellett a vizsgálati minimum a tanuló szorgalmának maximuma. E vizsga pedig szigoru nem lehet, midőn oly szervezetlen teher nyomja a szegény jelölt lelkét, minőt középszerű erejü emlékezőtehetség alig bír el. A vizsga is csupán a memoriáé, nem a iudiciumé, melynek képezéséről szó sem volt.

Mindazonáltal e módszer sem eléggé gyakorlati a birói és ügyvédi kiképezés szempontjából, sőt az sem lehet, mennyiben gyakorlatunk tudós tanáraink nagyobb része előtt nem eléggé ismeretes. A seminariumok és practicumok sikertelensége is jobbára tanárainkon mult. Ezekben kellene a tanuló közvetlen képzésének saját erői gyakorlása által törvénytárgy magyarázásban, jogesetek feldolgozásában, szóval az elmélet alkalmazásában tehát gyakorlati irányban eszközöltetnie, mire dogmatikus bár példákkal illusztrált praectiók legfigyelmesebb hallgatása sem elégséges. Ez lenne oly érzéki, szemléleti (anschaulich) oktatás, mely az elvont fogalmakkal való műtétekre képesítsen. Oly oktatás, minő egykor a legnagyobb római jogászokat, birákat s ügyvédeket képezte, kik a jogtudós mellett clienseinek adott responsáit hallgatták; oly oktatás, minőt az angol jogászok, e formailag valóban római képzettségű jogászok nyernek és minő nálunk teljesen fentartatik oly gyakorlatnak, mely kevésbé oktatás mint gépies bérszolgálat.

De ha főiskoláink jelen tanmódszere sem felel meg az egyoldalról kizárólag hangsúlyozott gyakorlati hivatásnak, úgy ezt még kevésbé állithatni az oktatás anyagáról.

Kellő őszinteség és következetesség mellett mindennek előtt be kell ismernünk, hogy bíróra s ügyvédre nézve azon elemi ismeretek, melyeket az államtudományokból kenyérstudiumának rovására a vizsgákig elsajátítani kénytelen és ha ezeket »lerázta«, örömmel elfelejt, teljesen feleslegesek, sőt hogy hajlamát is a jogtudomány nyal rokonabb disciplinákra terelni hasznosabb volna.

Különösen a mi gyarló középiskoláinkra és gyarló főiskolai jogbölcseleti oktatásunkra való tekintettel p. o. a logika és lélektan alapos művelése, természetesen nem a nálunk szokott scholastikus alapokon, hanem az első p. o. Stuart Mill és Jevons, az utóbbi pedig Herbert Spencer, Alexander Bain, George H. Lewis stb. alapján, szóval a modern természettudományi fejleményekhez képest, mint psychophysiologia és psychopathologia a jogász gyakorlati képezésére is kiváló fontossággal bírna. Mint az emberi tévedések, úgy p. o. az ügyképviselő s ítélő tévedései legtöbb esetben következte-

tési hibákon sarkalnak. Igen érdekes lenne döntvényeinkből kimutatni, hogy átlag a paralogismák mely fajai leggyakoribbak.

De eltekintve a jogalkalmazás logikai műtéteitől, a ténykérdés tekintetében is gondoljunk p. o. csak arra, mily fontos szerepet játszik az akarat magyarázata a szerződések és végrendeletek tanában, a beszámíthatóság, dolus és culpa és az okkapcsolat a kártérítésnél és az egész büntető jogban.

Ki a lélektan és logika alapfogalmainak és azok alkalmazását ismeri, nemcsak átlátja az általános összefüggést a legfőbb jogi problémák és azok előzményeit képező magasabb rendű problémák között, hanem egyes jogesettel szemben in praxi is biztosabban, mert öntudatosan jár el, míg a puszta routine mestere az általa tapasztalt, tehát szűkebb körű esetekből öntudatlanul levont szabályokra, ugyyszólva ösztönre szorul, mely szokásos eljárásra vezetvén az esetek új árnyalatainak felismerését s megfontolását idővel megnehezíti. Némileg igaza volt Jonathan Swiftnek, midőn szigorlatán azt felelte scholastikus vizsgálónak, hogy helyes gondolkodást az anyatejjel és Aristoteles ismerete nélkül tanult; de ép oly igaz, hogy nem csak középszerű elmék szorulnak a logikai technika általi ellenőriztetésre, hanem sok tekintetben a lángelmék is.

Nemcsak elhamarkodott inductiókra és alaptalan hypothesisekre, hanem egyenesen helytelen következtetési formákra akadunk a tudományok történetében.

Igy az egész régi észjogra nézve Kantot bezárólag, a kin pedig tul nem haladt egyetemi észjogi oktatásunk, döntő Herbart nagy érdemű kimutatása, hogy az aristotelesi következtetés arról, a minek lenni kell, arra mi van, s így az észjog lételének e bizonyítása is alaptalan.

Ép oly következménydusak Schopenhauer és Trendelenburg kimutatásai aristotelesi, hegeli stb. logikai álfarmákról. Az emberiségnek még egyes színek és hangok érzékelését is meg kellett tanulnia, annál inkább a helyes ítéles formáit; és minden egyes ma is az egész emberiség örököse csak ugy lehet, ha megszerzi az örökséget, mint Faust mondá.

E helyütt csak annyit említünk meg e tárgyról még,

hogy a lélektan és logika, mint más irányban a szokások, erkölcsök, vallások, szóval a mivelődés története, fejlődési törvényeik isméje a jogtudománynyal annyiban rokonabb disciplinák, mint a dogmatikus államtudományok, hogy amazok ascendesei, szülői a tudományok genealogiájában, míg a gazdasági s politikai tanok inkább correlativ, testvértudományok, ha — mint helyesen kell — alapul vesszük a tárgyazott tünemények rokonsági viszonyát. A jogi problémák kulcsát a lélektani, közöttük kiválóan logikai s erkölcsi tünemények léttörvényei nyújtják közvetlenül; a teljes megértés, a létokok ismerete, a genesis azokban tárul föl előttünk; a társadalom sejtjeinek, az egyes embernek, és a társadalom szöveteinek, az egyének associatióinak, szellemi alkatát mint jogalkotó elemeket, azok ismertetik meg velünk.

E tágabb körü anyatudományokkal szemben a gazdasági tudomány már csak a jogfejlődés egy külső bár a leg-hathatósabb tényezőjével, az anyagi javak mint jogtárgyak termelési, fogyasztási, forgalmi stb. törvényeivel ismertet meg, és ezért az elemző tételes jogmivelőre, a jogászi gyakorlatra nézve alig, hanem — mint a többi államtudomány, hova a köz-igazgatási jog persze nem tartozik, — csak az elméleti és törvényhozási jogtudományra nézve fontos.

De nemcsak az államtudományok kötelezett hallgatása és vizsga-tárggyá statuálása, hanem a jogi disciplinák azon véletlenségi, történelmi »rendszere« is, mely egyetemünkön honos, ellenkezik helyes szakiskolai rendszerrel.

Ha a lehető legügyesebb bírák és ügyvédek productiója a domináló hasznossági czél, akkor p. o. az alaptárgyak jelen terjedelmü tanulása egyszerűen nevetséges.

Classikus, humanisticus miveltség szempontjából mellőzhetlen a görög és latin nyelv tanulása; de p. o. kereskedelmi akadémiákon azokkal helyettesíteni a német, angol, francia, olasz nyelveket, fellázitaná a józan észet. Ép úgy vagyunk a gyakorlati jogászszal, ha a dolgot úgy vesszük mint van. A kenyérjogász tanul mint alaptárgyat római és kánoni jogot körülbelül úgy, mint a gymnasiumban latin és görög nyelvet, t. i. szelleme mindig platonikus viszonyban marad azokhoz. Görögül olvasni alig tud, latinul alig

ért; a római corpus iurist alig (minden ezredik) veszi kezébe, a kánoni corpus iurist csaknem soha egy sem. De ha nem így volna is; mi a gyakorlati eredmény? Tanult két nyelvet, melyen nem beszélnek, két jogot, melyet — egy kánon-jogi részecske kivételével, melyet máshol is tanul t. i. a magyar jogban — nem alkalmaznak. Mi az élet emberének a holt tudomány? Mint bíró és ügyvéd jöhet és gyakran jön azon helyzetbe, hogy idegen élő jogot alkalmazzon, angolt, francziát, olaszt, poroszt, osztrákot, szászot, zürichit stb. Ellenben a római jog mint élőjog napjai megszámlálvák utolsó menhelyében. A német és spanyol polgári törvénykönyvek lesznek végső kiirtói.

Azt mondják practikusaink, kik a magyar bírák és ügyvédek tudományos üdvözülését a pandekták alapos ismeretéhez, tehát mindenestre mennyei távolsághoz, kötik, hogy a római jog par excellence anyajog és hogy nálunk annál kevésbbé mellőzhető, mivel a magyar leányjog ez idő szerint nem is létezik.

Ideje lesz ezen »mivelt« jogászok álfelvilágosodottságát kimutatni. Először is a gyakorló jogászt a nem gyakorlott, meghalt anyajog, melyből nem allegálhat, ha positiv talajon akar maradni, ép oly kevésbé érdeklí, mint a németül tanuló kereskedőt az Ulfilas korabeli góth nyelv, vagy a bérházépitőt az ős indiai és ős mexikói építészeti testvérstílus stb.

Nem veszi hasznát, ezért nem tudja. Az osztrák (nagy részben közös) jog hasznát véve, ezt tanulja, de nagyon helyesen a polgári törvénykönyvből és nem a digestákból. A magyar jog pedig, bár korszerűtlen, avult, in praeceptis létezik ugyan, de eltemetve forrásokban, melyekhez már csak régészek zarándokolnak. Azért nyilvánittatik holtnak, mert nem ismerik. Élő alkalmazásban jobbra csak a jelen századbeli törvények s az országbirói értekezlet határozmányai vannak. Ezeken túl nem is terjed a gyakorlat igénye és tudománya.

De ezektől eltekintve a római jog a magyar jognak csak részben anyajoga; a teljesen impracticus hűbéri és kánoni jog történelmileg több részszel birnak in maternis, és alkalma-

sint még többel a germán és szláv jog. Tehát ezeket is anyajog czimén tanulja a bíró és ügyvéd? Akkor párhuzamban említett kereskedőnk az Ulfilasi biblián kívül az Eddák, Nibelungok, Parcifal stb. nyelvét is tanulja, mi már a megőrülés kórjele volna.

De európai szempontból is a római anyajog egy anachronismus. Mintha ma, a sanskrit, az összehasonlító nyelvészet korában, valaki még mindég a zsidó vagy görög nyelvet ős anyanyelvként tanulmányozná.

Ma szólunk árja, kelta, turáni anyajogokról; ma ismerjük az ind, görög, római, germán és szláv jog-családot (miként ugyan e népek nyelv- és mythos-családját) mint árja jogot; az ír, walesi, északi francia stb., mint kelta jogot; a finn, török, magyar, mint turáni jogot. De ma, Maine, Sullivan, Dr. O'Donovan, Dr. O'Curry, W. F. Skene, Maurer, Sohm, Nasse, Le Play, Cliffe Leslie, Laveleye, Lewis Morgan, Mac Lennan stb. korában jogtörténelmileg helyesen nem szólunk többé római »anyajogról« pandektistáink értelmében.

Az élő jogok szempontjából gyakorlati jogászunk, ha megtanulná ismerni az angol jog rendszerét, mely jog formális technika és casuistikus kincsek tekintetében a római joggal vetélkedhetik, akkor valódi élő anyajogot, India és Északamerika, tehát csaknem a fél világ anyajogát ismerné, melyben aránylag kevés a római jog; ha megtanulná a Code Napoléon rendszerét, melyet a francia gyakorlati jogászok mesteri művélye kifejlesztett, akkor ismerné csaknem az egész európai continens élőjogának anyajogát, melyből többet mint a pandekták XVIII. századbeli codificatiójából, a porosz Landrecht-ből, és a josefini észjogból meritett már az osztrák polgári törvénykönyv is mindazon részekben, melyek a Code Napoléon megjelenése után készültek. Pedig a Code Napoléon márcsak kanonistikus római jog és germán-kelta szokásjog amalgamisálása.

Ha végre a római jogot a könyvek könyvének, a raison écrite-nek hirdetik, akkor pandectistáink anachronismusa még nagyobb, és tulajdonkép nem egyéb, mint a német észjog ellenében hatalmas, reactionarius német történelmi iskola elkésett visszhangja. Haladtak az elvek, a technika; élőjogunk

és jogtudományunk nagyobb része nem római. De még azon általános jogtudományi elméletek is, melyeket a német nagy pandektisták felállítottak, és melyeket most némelyek praktikusainknak annyira ajánlanak, már maguk sem többé római rendszer és római eszmék.

Ezen német tudományos rendszerekben, melyeknek csak anyaga római, melyek Savignytól Iheringig mind »szabadabb« alkotásokká válnak, az egyetlen gyakorlati mintát keresni oly egyoldalúság, melyet csak a német tudomány kizárólagos uralma fölöttünk magyarázhat meg.

Valójában csak arról van szó, hogy valamely tudományos rendszer sajátittassék el mint alap. Akár a római rendszer; nem mert római, hanem mert rendszer. Tudományt tanuljanak.

De e rendszernek Bentham, Austin, Sheldon Amos stb., a nemzetközi, kereskedelmi s egyéb kosmopolitikus jogok korában nem nemzeti, hanem összehasonlító tudományos rendszernek kellene lennie. Azon jogász, ki csak egy fejezetet olvas Maine Early Institutions-éből, azon külső és belsőnek nevezett, de még mindig külső »európai jogtörténeti« hun-scytha stb. monstruosítások után, melyeket egyetemünkön tanulni kénytelen, úgy érzi magát, mint egy drámaaesthetikus, ki a XVIII. század vonatkozó bölcséleti rendszerei után rábukkánnék Göthe halhatatlan Meisterjének Hamlet-ről irt fejezetére. A tenger után egy bájos, bűvös sziget, egy part, egy új világrész!

Egyetemünk tehát sem módszer, sem tananyag tekintetében jelenleg sem valódi gyakorlati szakiskola. És miután gyakorlatunk, a birói és ügyvédi egyaránt, a tudományt csaknem megveti és a tudatlan észet »józannak« tartja, nagyon természetes, hogy »praktikusaink«, kik sem a pandekta-, sem bárminő más rendszert nem ismernek, igen nagy szerencsétlenség perlekedő népre és codificáló országra nézve.

II.

Igyekeztünk kimutatni, hogy jelen rendszerünk, mely az államtudományoknak és jogtudománynak csupán név-

leges bifurkatiója; mely a jogászt annyi, gyakorlati szempontból idegen tananyag elsajátításával terheli, minővel gyakorlati jogászt sehol másutt nem terhelnek; mely rendszer nem csak a tananyag halmozásában és választásában inpraktikus, hanem a tanmódszerben is, mely dogmatikus előadások alakjára szoritkozik és különböző sőt ellenkező rendszerek elemi csontvázait isolálva és aprioristikus alapokon közli: hogy ezen rendszer nem csak a tanrend és vizsgarend, hanem a döntő tényezők, tananyag és tanrendszer tekintetében sem uralja tulnyomóan a gyakorlati szakképezés célját, és hogy ennélfogva tévednek, kik elvitázhatlan ténynek hirdetik jogi főiskoláink gyakorlati jellegét.

Nézetünket támogatják a francia szervezet és eredményei és a német reformtörekvések, eltekintve Angliától, hol a gyakorlati szakképezés az elméleti egyetemi oktatás körén kívül az ügyvédi testületek autonom alapon szervezett jogiskoláiban eszközöltetik.

A francia facultés de droit azonban valóban nem egyebek, mint állami gyakorlati szakiskolák, melyeknek egyetlen célja a tételes jogismeretek terjesztése. A kísérletek stádiუმában vajudó nemzetgazdaságtan sem nyert még általános befogadást; azt pedig, hogy a joghallgatót, mint nálunk, a tudomány nevét bitorló gazdasági statistikai adathalmaz és de omni scibili okoskodó politikai nézethalmaz vagy a tudomány nevét compromittáló pénzügyi törvényisme labyrinthikus részleteinek köteles memorisálásával terheljék, a practicus francziáknak eszük ágába sem juthat. Pedig ezen szervezet mellett Franciaország nemcsak fölötte képzett, a közigazgatási jogban is kiváló gyakorlati jogászkarnak, hanem oly virágzó és általánosn elismert kitünőségű elméleti jogirodalomnak is örvend, mely bámulatos bölceleti szellemet és különösen a gazdasági és jogi tanoknak olyan, mondhatni vegyvonzalommá vált, szerves kölcsönhatását tünteti fel, minőt más irodalomban alig, legkevésbbé a mienkben találunk, mely a legjobb akaratu nagyító üveg alatt sem mutat haladást Comte és Spencer sociológiája irányában, mint gyümölcsét a politikai és jogi anyag közös magoltatása gép-

rendszerének, melyet csak öntudatlan misanthropus alkotott papiroson, az élettapasztalatok megvetésével.

A németek is belátták a collidáló jogrendszerek oktatásának ártalmasságát; a teljesen haszontalan észjogi rendszert, melynek oktatása valóságos anachronismus, máris csaknem teljesen kiküszöbölték, a római és germán, illetve partikuláris jogrendszer egyesítését pedig teljesen kiviendik, mihelyt birodalmi polgári törvénykönyvük lesz. E mellett a római jog tauitását gyakorlatilag is gyümölcsözővé teszik a dogmatikus collegiumok mellett szervezett practicumok és semináriumok segítségével. Helyesen jegyezte meg már Muther Tivadar (*Die Reform des juristischen Unterrichts Weimar 1873.*) a divó tanrendszernek tervnélküliségét, melyet a felosztás alapjainak változása bizonyít: először didakticus alapon oszlik meg az egész tananyag történelmi és dogmatikus részre, azután a tárgy szerint közjogra (és ez ismét állam-, egyház-, per- és büntetőjogra) és magánjogra, végre történeti forrás szerint római és német, illetve partikuláris magánjogra, mi mellett sem a dogmák teljes története, sem egységes egész magánjogi rendszer nem tanittatik. A pandekták oktatásának hiányosságának és terméketlenségének okát abban találja Muther, hogy a tiszta római jog a remek jogászok korából, elkülönítve a későbbi canonistikus és birodalmi hűbérjogi fejleményektől közvetlenül a forrásokból nem tanittatik. Ennek következménye, hogy a joghallgatók a valódi római jogot tetteleg kevésbé ismerik meg, mint az exegetikusok Cuiacius korában; nem ismerik a római remek jogászok szellemét, mint azt a digesták casuistikája előttünk feltárja, midőn mintegy műhelyeikbe vezet, hol a ténykérdés jogi elemzésével, az akarat magyarázatával, a jogilag döntő mozzanatok kiemelésével, a jogesetre alkalmazott szabály magyarázatával, az egyes szabályoknak a rendszerbe való illesztésével foglalkoznak; szóval nem ismeri meg a jogászi gondolkodás azon élességét, s a jogászi műnyelv azon szabatosságát és elegantiáját, melyben a római classikus juristák valódi

mintát képeznek a jogászra nézve, mint p. o. Plató a bölcsészre, Homer a műveltre nézve.

Ennek — a római jogászszellemnek — megismerésének fontosságát és szükségességét ki sem ismerheti el készségebben mint mi. Csakis a tantételek, a római joganyag mai gyakorlati értékének azon tulbecsülésére vonatkozik kárhoyztató birálatunk, melyet épen azon praktikusainknál találunk, kik a kézikönyvek rendszerében keresik a római jog bölcsességét.

Mindazon hiányokat, melyeket Muther a német rendszerben constatóált, fokozva észleljük saját rendszerünkön. Egyetemünk tantermeiben még most is zajlik a harc az ultrahistorikus iskola szellemében oktatótt római jog és az ultrarationalistikus Kanti epigonok szellemében diluált észjog között és a hallgató egyik teremből a másikba lépve majd azt hallja, hogy pusztá agyrémekkel, majd azt, hogy pusztá régiségekkel foglalkozott. E dilemmából nem segíti ki azon irodalom, melyből vizsgai ismereteit meríti; és a vizsgán szigoruan bánni nem lehet oly jogbölcsészszel, kinek forrásai Bihari-Ahrens és Werner-Schilling voltak. Tanul római jogtörténetet, de remek jogászoknak csak neveit és műveiknek csak czimeit, mint tanulta a bölcséleti rendszerek jelszavait: lehetően keveset és e keveset meg nem értve. Tanul rabszolgaság és patronatus, legis actiók stb. rejtélyes intézményekről; a pandektákat hallja mint római, majd mint osztrák, végre mint magyar jogrendszert olykép mint Wächter kezdeményezte a közönséges és partikuláris jog egyesítését württembergi magánjogi rendszerében, melyet Unger osztrák magánjogi rendszerében plágiált. A forrásokat joghallgatónk rendszerint csak idézetekből ismeri; eleven képet pedig nem alkothat magának forrásismeret, exegesis és gyakorlat nélkül azon dolgokról, melyek fogalmai illetve szavai mint elvont, száraz, unalmas schémák, mulandó árnyak vonulnak el lelkének tükre fölött. Csak beható közvetlen forrástanulmány hatna képzeletére, serkentené öngondolkodásra, gazdagítaná szerzett fogalmak világosságával és szabatoságával, melyek állandóan bevésve lelkébe, abban érdeklődést keltének a »többet tudás« iránt.

Az eddig jelzett hibák természetesen nem csak gyakorlati képezetlenséget, hanem elméleti felületességet is eredményeznek és ennél fogva orvoslást igényelnek akkor is, ha a gyakorlati művélyt, a »mesterséget« a taníthatlan élettapasztalat dolgának tartjuk és az egyetem által megvalósítandó feladatul pusztán azt tekintjük, hogy egyes tudományág belterjű, koncentrált művelésére képesítsen bizonyos általános műveltség s ismeretek közlése mellett, minél többet vagy kevesebbet a mai munkamegosztás, az egyes tudományágak terjedelme egyrészt, a tudományok Bacon álmodta mai kölcsönhatása, a bölcséleti egyesítés másrészt kizár.

Már ezen bajok is igazolják különben, hogy tévednek, kik azokat egy ponton akarják orvosolni, mint Mephistopheles az asszonyokat; egy vizsga áthelyezése vagy öt órás pandectacollegium hallgatása oly orvoslás, mint cseppek rendelése az eddigi — pillulák helyett.

A gyökeres orvoslás iránytűjéül az egyetemi nevelés célját jeleztük. Felfogásunk helyességét támogatja Csengery Antal urnak az enquête második ülésében tett hasonló nyilatkozata. Szerinte választanunk kell az angol, francia és német rendszer között; ő az utóbbit mint a tudományos művelés és gyakorlati szakképezés egyesítőjét és saját rendszerünk eredeti alapját alánlja, melyhez, a mennyiben elhagyta az 1874-iki reform, visszatérni, melyet tovább fejleszteni kell.

Véleményünk szerint az angol rendszer választásáról szó sem lehet, bár annak — értve az alatt egyedül a középkorias orthodox Oxford és Cambridge, a tory és whig aristokratikus főiskolák szervezetét, — fegyelmi oldala leginkább felelne meg a magyar szülők állítólagos óhajának, hogy csekély gymnasiumi »érettségű« magzatjaik szorgalmas tanulásra kényszerítettessenek, mely óhaj indokoltsága 1874-ben állítólag az alapvizsgák behozatalához vezetett s a Csengery-féle »idealistikus« felfogás ellen tett nyilatkozatok (Kautz, Kerkápoly) után az enquête többségét arra bírta, hogy az évenkénti vizsgák rendszerének egyelőre fentartása mellett, tehát a tanulni nem akarók érdekében és a tanulni akarók rovására létesített szervezet mellett nyilatkozzék.

Az angol egyetemi nevelés classikus, aesthetikus és a

testi kimivelést gondozó iránya is mindenesetre ráférne oly országra, melynek formai izlése nyers, szokásai durvák, tudományos iránya nyelvölő, melyben három ember tud görögül és az ifjuság testi mivélése a tekeasztalnál történik.

Azonban az angol rendszer kiváló sajátját, a zárdai életet, a magánoktatást, a fellowship intézményét nálunk az anyagi óriási áldozatok lehetetlenné teszik, melyeket az igényel és melyeket meghozni mi képtelenek vagyunk legalább addig, míg nálunk is az egyházi vagy on mivelődési célokra megadóztatik.

Az angol egyetemi hallgatók közül ugyanis azok, kik a legjobb vizsgákat tették, fellow állását nyerhetik, melylyel lakás, ellátás és évi 2000 forint fizetés jár, csaknem minden kötelezettség nélkül, tisztán a tudományos élet folytathatására. Ily állás van Oxfordban 557 és Cambridgeban 531. Ezek közül fogadnak a tanulók egyes csoportjai tanítókat (tutors), kik őket oktatják s az akadémikus gradusok elnyerése végett leteendő vizsgákra előkészítik, míg az ezeket vezető egyetemi tanárok, kik az összes volt és működő fellowk testülete által választatnak és kevesen vannak, csak ritkán tartanak egészen speciális felolvasásokat, melyekben azon tudományos munkálkodásuk gyümölcseit közlik, melynek életük kizárólag szentelve van.

A leggazdagabb és legmiveltebb ország nevelési intézményeiről ránk alkalmazható következtetéseket le nem vonhatunk. Angliában, hol az általános miveltség magas színvonalra emeli és a segédeszközök gazdagsága könnyíti a nevelés kitünőségét, e téren is a magán-nevelésre, mint a tudomány terjesztése tekintetében magán egyletekre (royal institution!) van a legtöbb bizva. Szegény ország, hol jó tanerők és taneszközök és mivelt szülők csekély száma a nevelés problémáját circulus vitiosusban járhatja, természetesen nem bírhat kitünő családi és iskolai neveléssel.

A magánszorgalom rugói, a nagyravágyás ösztöne, a verseny serkentése, mivelt és gazdag országban, hol politikai és társadalmi carrière magas miveltség nélkül lehetetlen, fölötte hatályosak. Ellenben szegény országban, hol a legmagasabb és legbefolyásosabb állásokat a pöffeszkedés mögé

rejtett szellemi ürességek phalanxja tarthatja megszállva, hol az előremenetelhez tehetség felesleges és tudomány kártekhony lehet, hol az érdemszerű elismerés, mely terjedt műveltséget, mivel közzévéleményt tételez fel, hiányzik és ennélfogva a szellemi munka értékbecslésének erkölcsi alapja hiányzik: ott a társadalmi szervezet minden tényezője az alacsony műveltségi színvonal fentartására hat, ott a tehetségnek és eszményi törekvésnek anyagi existenciája sincs biztosítva.

Oly ügyvéd, mint nálunk ezrével prosperál, Angliában okvetlenül éhen halna; oly bíró, mint nálunk százával előléptetve lesz, Angliában soha ügyvéddé sem válhatott volna; oly tanár — de nem folytathatjuk a kétségbeejtő párhuzamot. A népbizalom vállain álló merész és lángelmű Herkules kell reformunkhoz. Hivatkoztunk azok ellenében, kik előtt az egyetem pusztá universitas rerum, az egyetem eredeti jellegére; hivatkoztunk arra, nem mintha történelmi jelentősége iránti kegyelet vezetne a jövő czélszerűség kérdésében, hanem mert meggyőződésünk, hogy ez eredeti jelleg fentartása reánk nézve ma fontosabb mint valaha, hogy az egyetem nemzeti művelődésünk hatalmas emeltyűjét és kiváló eszközt kell, hogy képezzen politikai életünk erkölcsi alapjainak visszaállítására, hogy társadalmunk egyik létérdekét képviseli azon intézet, mely a nemzetünk sorsát legközelebb igazgató nemzedéket neveli.

Különösen mi nem mondhatunk le azon munka-szervezetről, mi, kiknek magán-képezése még oly csekély, kiknek irodalma még oly szegény. Van okunk élénken megemlékezni a középkorról; elég él még, elég fenyeget abból. Emlékezzünk meg tehát arról is, hogy akkor, midőn az élő szó volt a gondolat leggyorsabb terjesztője, midőn a gondolat szabadsága volt a legnagyobb vétek, midőn a tekintély hite volt az üdvösség egyetlen forrása, akkor e szabad egyesülések, tanítók és tanulók szellemi közössége, a művelődés első küzdelmeit küzdék. A renaissance szülővárosaiba, hol az ókori művelődés félbeszakadt fonalát újra felvették, ezeket vonzott, kik utóbb bárbár szülőföldjükön terjeszték a közönséges papi műveltség fölé emelő szellemet, melyet mestereik-

től vettek, és előkészíték hazájukban is az új kort. A bűvös tanonc regéje ez. Ki Aristoteles metaphysikáját az evangéliom tanába illeszté, ki Platon s Homer nyelvét magyarázá, ki a digestákat felolvasá: ők mind öntudatlan forradalmárok voltak, vallás, bölcsélet, művészet, politika terén a legnagyobb mozgalom erjesztői. Az egyénnek hatalma nem volt. A tudományos gondolat uralmának szervezete, a szabad szellemi munka menhelye csak ez volt, mely a tudósok köztársaságában az emberek szellemi testvérségét, a humanismust előképezé.

Állithatni-e, hogy ma, talán mert az angol egyetemet vallási és politikai pártok, a francziát a mindenható államkormány corrupálta, állithatni-e komolyan, hogy a szellemi munka szabad szervezete, nagy szellemek közvetlen befolyásának közvetítése ma feleslegessé vált?

Ki ezt állitaná, azt megczáfolja századunk története. Megczáfolja Stein, Scharnhorst, Schleiermacher, Jahn és Fichte kora, a berlini egyetem és a porosz nemzet története. Megczáfolja egy másik süllyedésből felemelkedett nemzet és egyik prophetája, Mancini, a nemzetközi jog, a nemzeti eszme, az idealismus rajongó evangelistája, kinek lángoló szavait az ifjuság tettvágytól remegve hallgatta, ugyanazon ifjuság, mely a jóslatot megvalósítá, hazáját felszabadítá.

E nemes idealismus megvan minden ifjuságban. A lelkesedést a szellemi munka szolgájává tenni, rokonszenvet kelteni a legmagasabb emberi javak iránt s ápolni a honszeretetet, az igazság érzékét nevelni, ezek a nemzeti főiskolák elsőrendű czélja és hivatása. És erre annyi szükségünk van ma, mint a poroszoknak s olaszoknak volt 70 illetve 30 év előtt. Ennek előfeltétele sem a gymnasium tökélye, sem az asszonyok miveltsége, mint az enquêten nyilvánították, hanem csak a mesterek idealismusa, szelleme és jelleme, miveltsége és tudománya. Ennek előfeltétele oly akadémiák eltörlése, melyek tanárai az általuk tíz éven át előadott tárgyból maguk megbuknak a tudori szigorlaton. Ennek előfeltétele a reform concentrálása tanerők és taneszközök javítására, szerzésére.

Az igazság nem kurva, mely magát pillanatokra eladja,

mond Schopenhauer; életet követel. A politikában rokkant vagy gseftekbe merült jellem, kinél az oktatás mellékes és tulnyomóan keresetkérdés, nem lehet az ifjuság tudományos Mentora s erkölcsi mintája. A reform sarkpontja az incompatibilitás és díjkérdés.

Csak Mózes mutatja Kanaant. Ki egyszer nagy szellemmel, ki az igazságot bírta, érintkezett, megőrzi nemesítő emlékét egész életén át. A kis szellemben is szikra marad, a nagyban lánggá lesz. Nevetséges lenne tanáraink részéről évenként százával lángelmű tanítványt kivánni s nem tartani érdemesnek, a legjobbaknak a legjobbat nyújtani, mert kevesen vannak. Socratesnek egy tanítványa volt Plato, Faradaynak egy Tyndall, Johannes Müllernek egy Helmholtz. A haladás a középszerűség nyomasztó iskolaporából a szellemi munka komoly élvezete felé vezet.

Az egyetem ne legyen a középszerűség iskolája. Arra, hogy a középszerűség valamit tanulni kénytelen legyen, a vizsgakötelezettség s a gyakorlati pályáknak kvalifikációtól való feltételezése elegendő. Az egyetem legyen a haladás, legyen a haladók intézménye.

III.

Kifejtettük azon nézetünket, hogy egyetemi jogi oktatásunknak jelenlegi ugynevezett rendszere, melyet gyakorlati hatása szerint az encyclopaedikus tudatlanság rendszerének nevezhetni, valamint az ennek alapját és mintáját képező német rendszer észszerű terven nem alapszik, hanem történelmi fejlemény, különböző korok, viszonyok és felfogások productuma, mely ezen eredeténél fogva egységes pedagogikus cél nem ural és véletlenségi jellegéhez képest számos fogyatkozást, ellenmondást és inconvenientiát tüntet fel.

E nézetünket illusztrálja a Thun-féle aerának utóhatása. Ma is a köteles tantárgyak és vizsgatárgyak sorában találjuk az osztrák magánjogot, az osztrák birodalom statistikáját és az ugynevezett egyetememes európai jogtörténetnek 90 %-át

képező német birodalmi történetet és jogtörténetet. Mi legyen ma ennek ratiója? Az osztrák jognak recipiált részei a magyar jogban úgy is előadtnak; a többire nézve valamint a statistikára nézve a »testvérországokhoz« való szoros viszonyra hivatkozni nem lehet inconsequentia nélkül, mert e szempontból a magyar jogászra nézve époly fontos lenne az osztrák büntetőjog és közigazgatási jog ismerete és még fontosabb az osztrák perrendtartás tanulmányozása, melyre a gyakorló jogász naponta szorul, mely tárgyak pedig, valamint az ezen gyakorlati szempontból ép oly fontos német birodalmi jog egyetemünkön egyáltalán nem adatnak elő. Világos tehát, hogy a ratio csak történelmi, véletlen, hagyományos. E tanszékek fentartattak, mert léteztek, ámbár a tárgyak megszűntek gyakorlatiak lenni, ámbár az osztrák polgári törvénykönyv megszűnt élő jogunk forrása lenni. Hogy elméleti szempontból az osztrák jognak mint valami mintajognak oktatása képtelenség volna, azt bizonyitanunk sem kell. Ezerszer tanulságosabb lenne a XIX. századbeli codificatiók alapját, a Code Napoléont azon kritikai szellemben tradálni, melyben azt p. o. Émile Acollas epochalis műve tárgyalja. Ily, természettudományi módszertalkalmazó, a jogot mivelődéstörténeti alkotás és tényezőként méltató, jogászai elmeél és bölcséleti mélység által egyaránt tündöklő műre alapított előadások hatása és haszna nemcsak gyakorlati, hanem elméleti is volna, még pedig úgy az elemző jogtudomány mint a constructiv törvényhozási tudomány szempontjából. Ezerszer tanulságosabb lenne, mint az osztrák jog előadása a nálunk a tudományosság netovábbjaként dicsőített Unger-féle szellemben, mely szellem demonstratiója abban culminál, hogy az osztrák jog silány a pandektatudományhoz képest és hogy Niebuhr, Savigny, Puchta, Rudorff, Mommsen stb. után, 50 évvel Gaius felfedezése után jobban értjük a római jogot mint Zeiller és kortársai érthették és mint az akkori észjog által befolyásolt osztrák polgári törvénykönyv azt formulázta. Pandektaszellem demonstrálására kétségkívül hálásabb boncztani substratum volna bármely újabb német törvénykönyv. És annak van-e helyes értelme, hogy a római jogtörténeten kívül és a ma-

gyar jogtörténet belterjü mivelésének rovására, mely parlagon hever és ott fog heverni, míg maholnap magyar jog és magyar történet megszűnnek létezni, a germán jog történetét in extenso alaptudományként taníttatjuk? Nem is reflectálunk most e tanításnak nézetünk szerint nagyjában avult szellemére és módszerére, a gyakran tévesen felfogott adatok pusztá egyvelegének tudományos értéktelenségére. Példátlan dolog az önmagában, hogy a magyar jogász köteles a leges barbarorum, frank capitularék, skandináv, angol, francia, német középkori jogkönyvek és városi statumok neveivel és czimeiknek számával, soha nem látott és könyvtárainkban nem is látható mesés Gragas, jeruzsálemi assisek stb. külsőségeivel fejét megtölteni a helyett, hogy a magyar kronikákat és a codex diplomatikust olvasgatná és a magyar jogtörténethez legalább sejteni tanulna. Ugy hiszszük, hogy minket a chauvinismus gyanuja nem érhet; de bármennyire legyünk is szószólói tudományos cosmopolitismus felvilágosodott irányának, lehetetlen nem kárhoztatnunk azon sajnós tüneményt, hogy tudományos munkásságunk oly kevésbé tereltetik természetes feladatának, köteles részének, a nemzeti jogtörténetnek territoriumára, mely jogászvilágunkban oly terra incognita mint valamely a csendes oceanban elsülyedt világrész.

És mennyi fogyatkozás van a rendszerünkbeli alaptudományok módszerében!

Ki sem becsülheti többre a genetikus, történelmi módszert, a természettudományi és szellemtudományi kutatás egyik közös kulcsát, mint mi. Az elemző jogtudósnak ismernie kell a haladó miveltséggel szerzett és finomított jogi fogalmak és intézmények keletkezését és fejlődését, az elméletek és rendszerek, magyarázatok és feltevések, szóval tudományának történetét. De zopfos stylü egyetemes jogtörténetünkben erről szó sincs. Nem tanulja ott megismerni a jogeszmék irodalmi és gyakorlati fejlődését és fejlődésük történetét, mely ismeretet a jelenleg is még árnyalatszegény jogfogalmak újabb combinálása, tudományos felfedezések által értékesíthetne. Nem is jogintézmények, hanem nemzeti jogrendszerek fejlődését tanulván, tudományos szempont-

ból sokszor úgy jár el, mint a természetbuvár eljárna, ki p. o. az európai lovat, az amerikai lovat, stb. tanulmányozná tekintet nélkül tipikus hasonlatosságra vagy különbözőzésre. Nem tanulja megismerni még csak a hűbéri jog és kánonjog fejlődését és befolyását a modern jogra sem, nem az összefüggést a kereskedelmi, nemzetközi és magánjog fejlődése között, nem végre az összefüggést a jogfejlődés és általános mivelődés között. A jognak pedig nincs izolált története; a jognak története eltekintve a nyelv, vallás, szokás erkölcs, gazdaság, politika stb. történetétől, oly nonsens, mint az észjogi ember a természeti állapotban eltekintve társadalomtól. Egy társadalmi productum és factor történetét izoláltan époly kevéssé construálhatni, mint egy emberét vagy annak egy eszméjeét. Pedig a jog nem egyéb a társadalom egyik szellemi productumánál és factoránál. Jogászunk egyetemes jogtörténetében csupa magnélküli hüvelyt, életnélküli schemát, mesterkélt rendszert talál. Botanikus, ki ma Linné nyomán osztályoz. Valóságos jogtörténetet ezen egyetemes európai jogtörténetben ép oly kevéssé tanul, mint aprioristikus kanti észjogi rendszerében valóságos jogbölcészetet. »Alaptudományi« ismeretei tehát nagyon gyarlóak. A mily fontos pedig az elemző elméleti jogtudósra nézve a valóságos jogtörténet és jogbölcselet, oly fontos az a construáló jogászra nézve is az összehasonlító jogtudomány és törvényisme alakjában. Képzeljünk csak ma összehasonlító boncztan nélkül physiologiát és következésképp pathologiát és therapeutikát! Nemde képtelenség, a tudomány viszszaelvezése volna?

Ez a mi jogi »alaptudományunk« állapota. Az összehasonlító jogtudománynak tanszéke sincs. A codificatiók történetéből jogászunk egyetemes jogtörténetében II. Frigyes constitutióin túl haladó ismeretet alig merit. Legjobban ismeri a tizenkéttáblás törvény keletkezési történetét, sokkal jobban mint Hunyady Mátyás decretum maiusáét. A jelenkori legjelentékenyebb codificatiókról p. o. az amerikai államokban nem is álmodik.

Mi neki egy louisianai törvénykönyv érdeme? Vagy brasíliai codificationalis munkálatok kitünősége, Nabuco de

Araujo, Feixeira de Freitas epochalis művei? Az ő egyetemes jogtörténete csak európai és abban a spanyolokról is csak *lex wisigothorum* és *fuero juzgo* hangzású szavakat és böles Alfons egy törvénye azon hírességét hallotta, hogy hét részből áll. Portugallia még önálló sem volt egyetemes jogtörténetében, Brasilia fel sem fedezve! Hanem azért jogászunk maholnap codifikálni és könyvet írni fog, mint ő előtte codificáltak és könyvet irtak: terv és eszmék nélkül. Ebben fog állani a jogfolytonosság.

És a mit az alaptanok módszere ellen felhoztunk, a politikai és jogi tanok azon mesalliance-a ellen is felhozható, mely egyetemünkön oly terméketlen tevékenységet fejt ki. A politika és nemzet-gazdaságtan különböző irányainak csak egyike van képviselve; véletlen szerencse ha előre haladott irány. Egyesítő böleseleti társadalmi tudománynak (sociologia) tanszéke nincs. Minden még állami, sőt alkotmányos, sőt pártbeli. A kölcsönhatás a jogtudományra a jogász szellemében csak az, hogy a politikai vizsgán megbukva jogi vizsgára nem bocsáttatik. Tehát tanul valamit. Ha jogász lesz, majd elfelejti az érték, ár stb. elméletét. Ha politikus lesz, (főleg nálunk) nagyra viheti jog nélkül is. Szépen hangzik, hogy a construáló jogásznak, a törvényhozónak nemcsak a logikus consequentiák, a jogszabályoknak rendszerbe való illesztése szempontjából szabad kiindulnia, hanem figyelembe kell vennie a társadalmi organismus egyéb (politikai, gazdasági stb.) erőinek érintését és visszhatását is, nehogy czélszerűségi calculusa megcsalja, nehogy a mellőzött nem jogi elemek hatása megzavarja a tervezett jogi hatást. A jogi rendszer benső összhangjához a többi társadalmi functiókkal való összhangjának kell járulnia. A jog körén kívül eső ismeretek tehát szükségesek a jogászra nézve. Mindezt összefüggő rendszerben a jogbölcseletnek kellene demonstrálnia; ilyenek nincs tanszéke. E helyett izolált politikai tanokat kell memorisálni. És ha a tanuló egyszer alkotó jogász lesz, majd felismeri, hogy az életben a gazdasági és politikai tényezők ma még csupa ismeretlen mennyiségek, hogy csak tapintat a tapogatódzásban, *divinatio* a feltalálásban lehetséges, hogy *legislator nascitur*. A technica

elégtelen. A politikai és gazdasági érdekek érvényesítője saját hatalmuk, nem a törvényhozó belátása.

Jogászunk politikai ismeretei brouillonok antiquált és embryonalis ugynevezett tudományokból; összefüggés nélkül felületes és alap nélküli jogi ismeretekkel és sem tudományos, sem gyakorlati értékű tárgyak halmazával — mily borzasztó képe az »oktatási rendszer« természetes eredményének!

Ehhez hozzáadva az évenkénti vizsgák pólyarendszerét, az elzárást a külföldtől, irodalomtól, magántanulástól: kész az említett »encyclopaedikus tudatlanság« rendszere.

Ha nálunk a tanulás szabadsága ellen felhozták, hogy nem tanulás szabadságára értelmeztetett, mit különben csak a vizsgák szigorotalansága tesz lehetségessé, ezt pedig a tülterhelés szükségessé, akkor a tanítás szabadsága ellen is fel lehetett hozni, hogy szükségesek nem tanítására és feleslegesek tanítására felhasználhatott.

Vizsgálati utasítás és az államvizsgák állami vezetése, sőt az alapvizsgák eltörlése sem elégséges panacea.

Ily kóros rendszer reformálását eltörlésén kell kezdeni.

IV.

Azon eszmemenetnek követését, mely az egyetem tudományos és általános művelődési célját előtérbe helyezi s annak megfelelő eszközöket, tudós tanárokat, tudományos tanmódszert, kevés kötelezett tantárgy megállapítását, kevés, de szigorú és tudományos jellegű vizsgát sürget, impraktikus idealismusnak tulajdonítani elfogultság nélkül nem lehet. Azon érvelés, hogy a rendszert hiába reformáljuk, mielőtt az embereket reformálhattuk volna, a mi tulajdonkép annyit akar mondani, hogy a rendszert nem reformálhatjuk, mert az embereket átalakítani hatalmunkban nem áll, szerintünk oly kevésbé praktikus, hogy minden tapasztalatokba ütközik, melyekkel minden művelődés történetében találkozunk. A való csak az, hogy a trivialis phrazis szerint »feladatuk színvonalán nem álló« erők mellett a legjobb rendszer sem szüli azon jó hatást, melyet szülni képes volna, valamint viszont

kitünő erők a helytelen rendszer rossz hatását némileg paralyssálják. Az ellenben megczáfolhatlan matematikai igazság, hogy gyenge erők és rossz rendszer kétszer oly kártékonyan hatnak, mint gyenge erők és rationalis rendszer, és hogy a reformot csak a rendszeren lehet, tehát kell kezdeni, hogy ez idővel jobb erőket is produkáljon.

Valóban sajnós, hogy ily banalításokat felhoznunk kell, hogy ily kézzelfogható képtelenség rejlik a reformot ellenző practikusaink okoskodásában, melynek conclusióit a közönség nagy része helyeseknek tartja, mert az egyik praemissa, tanerőink gyengesége (s tanulóink megfelelő éretlensége) való.

Ezen érvelés fonalán p. o. minden magyar codificatio ellen is nyilatkozhatni, mert bíránk és ügyvédek gyenge jogászok, mert az angol igazságszolgáltatás kitünő jogászok által kezeltetvén, codifikatio hiányának daczára jó, mert nem lehetnek embereink, kik jól codificálni tudjanak, stb.

Mindez annyit tesz mint a haladást ellenezni, mert még nincs haladás. A stabilitást pedig azért, mert 25 év óta a rendszereket politikai forgószél kergette, tehát a még meg nem gyökerezett rossz rendszer stabilisálását követelni nemcsak impraktikus, hanem észszerütlen is. Nem lehet kétes, hol és miként kell a reformkísérleteket megkezdenünk. Maine, Laveleye stb. nem fognak nálunk vendégszerepelni, de ha műveiket lefordittatjuk és bár szerényebb erővel előadattuk, a hallgató többet fog tanulni, mint egytetemes európai jogtörténetéből. Ha az utóbbit egy Laboulaye adná elő, természetesen abba is bele vinné széles tudományát, áttörné keretét, lelket öntene belé lelkéből. De ha a hegy nem jó a prophétához, a prophéta megy a hegyhez. Ha p. o. tanárjelölti ösztöndíjjal kitünő tanulót külföldi intézetbe küldünk, hol a législations comparées tanszéke létezik és ha az összehasonlító jogtudomány tanszékét felállitjuk, akkor legalább lehetséges lesz előadni azt, mit jelen rendszerünkben előadni tulajdonkép nem is lehet. Ha a jogbölcselet tanszékét felállitjuk és H. Brocher de Flechère stb. munkáit recipiáljuk, akkor legalább valószínű az észjogi rendszer kiküszöbölése vagy átalakítása általános elemző és törvényhozási jogtudományyá, mint azt p. o. Austin és Bentham kezdeményezték.

Ha Comte és Spencer és követőik munkáit meghonosítjuk és a sociologia tanszékét erigáljuk, többet használunk, mintha azt lessük, hogy jelen politikai tudományunk egy II. Aristotestest neveljen.

Szóval a receptív tevékenységet minden téren serkentőnk, fejlesztenünk és fokoznunk kell, mert a tudatlan eredetiség értéktelen, sőt kártékony. Gondoskodnunk kell arról, hogy a tanárok az irodalomnak élhessenek és éljenek és mint írók inkább fordítók mint plagiátorok legyenek. Azon vészes erkölcstelen nepotismust, mely a főtanodai tanszéket politikai érdemdíjazás eszközévé, nyugdíjintézet vagy mellékes sinecura színvonalára süllyesztené és a beneficiumot az officium fölé helyezné, mint a nemzet szelleme ellenében elkövetett szentségtörő bűnt meggátolni, üldözni, eltörölni kell. Pártatlan és szakértő legyen a kinevező közeg, mely az aspiransok irodalmi érdemeit valódi értékük szerint megbecsülni és a legméltóbbakat függetlenül választani képes.

A jelen rendszer legfőbb hátránya a tudományosság szempontjából, hogy az irodalmi productív tevékenység elhanyagolását a tanárok részéről lehetővé és az irodalom receptív művelését a tanulók részéről lehetetlenné teszi. A vizsgarendszer reformja és államösztöndíjak által megkönnyítendő és elősegítendő tehetséges törekvő ifjak kimíveltetése külföldi intézetekben. A tiszta forrásokhoz, hol a mai tudomány közvetlen, alkotó szelleme üdit, elzarándokolnunk kell, hogy a nagy szellemekkel való érintkezés lelkesítő hatását mi is élvezzük és közvetítsük. Még középkort élünk; a hegy nem jött a profétához, a Gellérthegy pedig nem pótol alpest. Sokoldalú, tág látkör szerzésére különféle országokban nevelt tanárok nemes versenyt és azon szellemi életet és légkört teremthetik meg, mely a német egyetemek nimbusát képezi s az ifjúságra mint nevelő, emelő medium serkentőleg hat. Az ifjúság érzéki mint a nő, mint a primitív ember; reá a példa hat legvonzóbban, a nemes egyéniség, a kötelességérzet és munkakedv élő mintája. Azon befolyást, melyet a valódi mester személyisége gyakorol, kinek hire előtt tisztelettel meghajolunk, semmi sem pótolja,

legkevésbbé a magolás kényszere. Ha egyáltalán, úgy csak ily oltás által nemesíthető primitív faj.

Még könnyebben kivihető és hatásosabb mert az embe-
rektől független és nem oly lassu hatású a jelzett negativ
reform, bizonyos köteles tárgyak és vizsgák eltörlése, a tel-
jes bifurcatió kivitele. Képzett politikai hivatalnoki karunk
csak úgy lehet, ha ily hivatalt is kvalifikációhoz p. o. ala-
csonyabbat politikai államvizsga letételéhez, magasabbat ál-
lamtudományi tudorsághoz mint előfeltételhez kötünk. A va-
lódi bifurkatio ellen azonban nem lehet érv a hivatalnoki kar
képezése, midőn az tetteleg képezetlen marad. Politikai hiva-
talanok különben még előbb szorul jogtanulmányokra, mint
gyakorlati jogász politikai ismeretekre. A jogász mai tulter-
helése tehát egészen indokolatlan és felette kártékony, a
mennyiben a számos köteles tárgy hallgatása és évenkénti
vizsgák az irodalomtól, a külföldtől, a beható magántanul-
mánytól elzárják és a tanulási szabadságot illusoriussá te-
szik. Midőn az, mit hallgatni és tanulni kell, minden időt
igénybe vesz, akkor nem szólhatni többé arról, mit ezenki-
vül hallgatni és tanulni szabad.

Azon érv, hogy a kötelesnél többet úgy sem tanulnak,
valótlan a törekvő kisebbség tekintetében, méltatlan az egye-
temi oktatás célja szempontjából, mely a tanulás kényszere
nem lehet, és helytelen, mert a mivelődésre mennyiségi
mértéket alkalmaz minőségi mérték helyett. A kényszerrel
elért többlet értéke negativ, a valaminél kevesebb. Ha kalei-
doskopikus, kábitóan tarka és összefüggés nélküli tárgyak
halmaza helyett kevés tárgy tervszerű rendszere behatóan
taníttatik, ha az előadások módszere és szelleme vonzó és azt
nyújtja, mit kézikönyv nem oly jól, oly könnyeden és kel-
lemesen, vagy egyáltalán nem nyújt, ha a vizsgák hasonló
módszerűek és szelleműek és oly szigoruak, mint akkor mélt-
án lehetnek: akkor a tetteleges hallgatók, a törekvő tanulók
száma is egyre növekedni fog.

A tanulási szabadság létfeltétele nem lehet az, hogy ne
akadjanak, kik vele visszaélnek. Minden szabadság hátrány-
nyal is jár; elég, ha az előny tulnyomó. Az ifjuság nagy
része mindenütt hajlandó a kicsapongásra azon korban, mi-

dön az organismus physikai, lázas affectióban, a szenvedélyek ostromállapotában van. A tanulási szabadság létfeltétele, mint minden szabadságé, a választás lehetősége. Erről rendszerünk mellett komolyan szó sem lehet.

Nálunk, kik a szabadság álarczában járó rabsághoz minden téren hozzászoktunk, nem csoda, hogy hajlandók, a tanulási szabadságot is mint pusztá phrázist eltörölni. Csengery Antal ur említett beszédének erre vonatkozó találó megjegyzéseit meddő utópiák ékes zománczának tekintik.

Nem szabad nálunk feltenni azt, hogy ily nagy horderejű elvek minden következeit közönségünk felértse. Eskü társakat, autoritásokat kell idézni, hogy megnyerjük vagy elnémitsuk, kiket meggyőzni nem lehet.

E kérdésben gyakorlati szakemberre, Dr. H. Helmholtzra hivatkozunk, ki 1878. október 15-én a berlini egyetemen tartott rectori beszédében (Über die akademische Freiheit der deutschen Universitäten) a tanulási szabadságnak s egyáltalán a német egyetemi rendszernek előnyeit s veszélyeit fejtegeté. Helmholtz helyesen emeli ki, hogy csak a tanulási szabadság nevelheti az ifjúságot önállóságra és hogy gyümölcsöző az egyénre úgy mint a társadalomra nézve csak oly tanulás lehet, mely öngondolkodáson, nem tekintély vak követésén alapszik. A különböző irányok és tanárok szabad választása nélkül pedig tudományos meggyőződés szerzése lehetetlen. A választás legalább annyiban rendszerint helyes, mennyiben a valóban nagy tudósra esik, kinek szelleme mindig imponál, ha versenytársai közül némelyek az előadás alaki tökélyében felül is mulnák.

És miután a német tanuló sem lép platonai képzettséggel az egyetembe, feltehető, hogy a mi fiatalságunk is képes a helyes választásra.

Különben Helmholtz nézetét, melynek helyessége szembeszökő, csak közvetlen példaként említettük fel, melyet lényegében minden nagy gondolkodó véleménye megerősít.

Ha az utolsó század élite-szellemei, bölesészek és államférfiak, paedagogusok, psychologusok stb. sorából mindazok véleményeit vizsgáljuk, kik e tárgyról gondolkodtak, úgy azt találjuk, hogy Rousseau, Pestalozzi, Fichte, Schiller, Göthe,

Humboldt Vilmos, stb.-től kezdve Stuart Mill, Spencer, Laveleye, Lasker, stb.-ig, bármennyire eltérjenek idealismus, realismus, positivismus stb. jelszavu irányaik szerint a nevelés, különösen a közös, nyilvános nevelés feladatának s értékének felfogásában, mégis mindnyájan azon egy sarkpontban találkoznak, azon alapkérdésben egyetértenek, hogy a czél és eszmény lényegét oly önálló egyén és független jellem kimivelése képezi, ki tehetségeinek összhangzó tökéletes kiképezése folytán minden élethelyezetnek meg bir felelni és erkölcsi önkormányzat által méltó és képes arra, hogy a társadalom egyik képző eleme és önmagában boldog legyen.

Az egyén autonomiája az ujkor symboluma. Az egyént felszabadító forradalmak sorában, mely végétől még távol van, az első a középkori vallási tekintély hitét rontotta le, a szellemet reformálta, a gondolatszabadságot biztosította.

Igaz, hogy ma sincs teljes türelmesség, teljes szabadság elérve. De a gondolkodó előtt kétségtelen, hogy a haladást az elért mérték fentartásában és növelésében kell keresniök mindazoknak, kik egyetértenek abban, hogy az emberiség jólétét előmozdítani kötelesség, és kik e kötelesség teljesítését egyik életezéljüknek elismerik.

Ha pedig szellemi önállóságban találjuk a jellem egyik alapját, akkor oda kell törekednünk, hogy a tudomány traditiója se váljék tekintélyhitté. Ki doctrinát kritika nélkül elfogad, az nem tud, hanem hisz; ki csak egy doctrinát ismer s maga nem alkotó szellem, annak nem lehet kritikát gyakorolni, arra nézve mesterének tanai oly dogmák mint a vallás dogmái. Öngondolkodás nélkül nincs tudományosság, szabad választás nélkül nincs meggyőződés. A kritika természetesen nem a megállapodott tanok, hanem a még kétes irányok tekintetében gyakorlandó, ébresztendő. A német egyetemi rendszer nagy előnye ezért, hogy a tanárok csak tudósok sorából vétetnek, kik irodalmilag a »tudomány határain« munkálkodni, azt tovább fejleszteni képesek, és hogy minden »doctor« valóban szabadon taníthat mint magántanár, ha irodalmi képzettségét tanusította.

A tanulási szabadság szorosán összefügg e szerint az egész rendszerrel és különösen a tanítási szabadság szervezetével. Hol a tanár köteles collegia generalia és minden napi vizsgák által tulterhelve s az irodalomtól elvonva van ezen felül mindennemű politikai, municipalis, társulati stb. ügyek ellátásában keresi nagyravágyásának kielégítését; hol az egyetemek versenye hiányzik s a tanárok versenye a tandíj- és vizsgadíj-versenyre szorítkozik, mi a magántanárt, ki nem lehet vizsgáló, eo ipso kizárja és hallgatóktól megfosztja; hol egy-két egyetem ezeken egy-két parallel-tanszék van: ott a valódi tanítási szabadság csak oly illusio mint a valódi tanulási szabadság.

Ha a tanár nem lesz szerencsére eklektikus, ugy a legmerevebb egyoldalúság uralkodik. Különböző irányok képezése, kitünő új erők megnyerése csaknem kizárva, legalább is mesterségesen megnehezítve lesz.

Helmholtz kiemeli azon veszélyt, midőn a tanár maga sem érezvén magát biztosnak, a közvetlen oktató érintkezést hallgatóival kerüli, midőn egy iskola vagy kenyérharcz uralkodik.

E veszélyek nálunk nagyon komolyak s a német egyetemek versenyéből folyó érdekközössége a tanári testületeknek abban, hogy lehetőleg fényes szellemű társakat nyerjenek, teljesen hiányzik.

A kantianus észjogász nem ajánlja Knapp Lajos hívójét társul és utódul; a hunscytha jogtörténésznek természetes ellenszenve van Maine iskolája ellen; a Roscher-Millben üdvözülő nemzetgazdász kárhóztatja Carey-Dühring vagy Rodbertus-Lassalle stb. irányait; az »alkotmányos« politikus sem Holtzendorff-féle realismus sem Naquet-féle radikalismus apostolát nem bocsáthatja az augurok közé; a Grotius apára Wheaton fiura és Mancini-Bluntschli szent lelkekre esküvő nemzetközi jogász a Story-Foelix-féle praktikus positivismus ellensége. Szóval a fakultás önkiegecszítése is felette veszélyessé válik oly körülmények közt, melyek megengedik, hogy esetleg nem csak iskola és párt, hanem clique is

képződjék és bizonyos tudománytalan chablone vagy épen impotentia át- és megörökökítettessék.

Vannak tudományos szellemű, kiténő egyetemi tanáraink, kik bárhol megfelelnek hivatásuknak, sőt jobban, mint nálunk, hol kevés ösztönzést s annál több deprimáló jelenségeket tapasztalnak. A tanárok színe-javának nagy része azonban el van vonva a politikai élet által természetes feladatától. A kortes- és pártvilág nem oly médium, mely tudományos jellem megőrzésének kedvezhet. A politikának kevesebb haszna van általuk, mint a tudománynak kára. Két urnak szolgálni nem lehet. Valóban hallatlan a tudományos irodalom oly pangása, mint azt nálunk annyi főtanoda s tanár mellett észleljük. Az akadémiákról, hol kellő segédszerek (könyvek, lapok stb.) nincsenek, szólni sem akarunk. De nem feltűnő e az, hogy szaklapjaink és szakegyleteink terén oly ritkán találkozunk tanárok neveivel? hogy a gyakorlat emberei, (ügyvédek, bírák, ügyészek) irnak monogrophiákat, a tanárok pedig csak biztos keletnek örvendező kézi könyveket? Eltekintve azoktól, kik magukat »biztosan« nem érzik vagy minden munkakedvtől mentek, nem sajnos-e, hogy a képek ambíciója is más tért keres, hol nagyobb körben hirt vagy több pénzt lehet keresni?

A pénzkérdés bajainak kutforása. Csak a tanárok nem akarnak »ingyen« irni. Kenyérverseny s kenyérrigység öli a testületi szellemet, teszi semmivé a magántanári intézményt, tartja fen a számtalan köteles tárgyat és vizsgát. Vannak megbotránkozottató legendák az auri sacra fames uralmáról; keringnek az ifjúságban. Mesélnek csodás dolgokat az alapvizsgák behozatalának s a bifurkationnak nevezett duplikationnak történetéről, a tanrendek megállapítása, beiratások, vizsgákon való részvét körüli viszályokról, csselfogásokról. Ily verseny lealacsonyítja a tanárt, a tanulót, az intézetet.

Legendáknál kevésbbé fontos valóságuk mint hitelük: pedig ezek nagy része bizonyára való is.

Horatius szerint az éhség nemcsak fogat, hanem gondolatot is élesít ugyan; de mi nem óhajtunk éhező tudományt. Letűnt azon relativ aranykor, midőn egyszerűbb életigények folytán a szegénység még nem volt oly szűgyen és

a vagyoni egyenlőtlenség nem oly társadalmi válaszfal, mint materialistikus korunkban. A böles ma nem vihet mindent magával, az előkelő ház nem áll néhány edényből és szőnyegből. A munka érdemével az élvezet jutalma járjon. A gazdagság hatalma corumpálja a szellem tekintélyét: az utóbbi nemességét anyagilag is fentartani és a tudósnak rangszerű létet biztosítani, a tanárok jelenleg nevetséges fizetését tehát magasra felemelni kell. A magántanárt lehet tandíjakban részesíteni. A magántanárság tisztán magánszerződéses viszony, nem államhivatal, nem méltóság. A verseny itt meglesz a tanárság elérése végett. A tanárok versenyre ösztönzése a felsőházi tagság elérése lehetne, melyre p. o. tizenöt évi működés után a legkitünőbbek bizonyos számmal és időre kinevezendők volnának. A legjobb erőn túl a tudós ugyis képtelenné lesz tudományával haladni; a progressiv irányból a conservativ irányba lép.

Az állami függés nem lesz nagyobb mint ma, sőt az összeférhetlenség és elmozdithatlanság oly szabályozása mellett, minő a birói hivatalé, csekélyebb. A birói hivatal szervezete a jog alapjain nyugszik; mintája minden államhivatali szervezetnek, mire a jog áthatni fogta az egész állami létet.

Független és méltóságteljes állást óhajtunk tanáraink részére. A legmagasabb nemzeti érdekek kezelőit hivatásuk magasabb felfogásában támogatni, a méltatlan kenyérharczól őket megmenteni kell.

V.

A terméketlennék vélt idealistikus felfogás keresztülvitele gyakorlati consequentiákra, concret, positiv javaslatokra vezetett. Egyes pontozatokban azokat összegezvén, a reformkép vázlatát főbb vonásaiban szemlélet tárgyává tesszük. Egyesek megvilágítására, kidomborítására visszatérünk, mennyire az eddigi fejtegetéseinkben foglalt és a köztudomásos »általános indokolás« után szükségesnek látszik. A képnek (közömbös) neve legyen:

Törvénytervezet vázlata

a jogtudományi oktatás javítása tárgyában (to amend):

1. §. A jogakadémiák az 1879/80. tanév befejezésével beszünttetetnek.

2. §. Pozsonyban m. k. tudományegyetem állittatik fel, mely az 1880/81. tanév kezdetével megnyittatik.

3. §. A jogakadémiai tanárok s egyéb alkalmazottak szerzett jogai (nyugdíjigény, végkielégítés, egyetemi magántanárság) épségben tartatnak, mennyiben az illető akadémiai vagyomból kielégíthetők.

4. §. A jogakadémiák vagyona, a mennyiben jogi természetű megengedi vagy az alapítók célhatározása emellett fenttartható, külön állami alappá alakittatik s mint ilyen kezeltetik. A 3. §-ban említett terhek viselése után fenmaradó vagyon magasabb jogoktatási célokra, első sorban a pozsonyi egyetem jogtudományi és államtudományi karainak felállítására s fentartására fordittatik.

5. §. A pozsonyi egyetem jogtudományi s államtudományi karainak tanszékei kinevezés útján töltenek be. Jogakadémiai tanárok nem birnak elsőbbséggel egyetemi magántanárok s egyéb képesítettek fölött.

Megjegyzések. Az 1. §-hoz. Szakiskolák vagy mintegy tanárképezdek sem lehetnek; tapasztalás szerint a tudatlanság fészkei. Kis nemzet nem létesíthet számos főtanodát csupán tanárok elhelyezése végett. Ily tultermelés kártékony, a valódi művelődést csak hátráltatja. Egyes jogakadémiákhoz fűződő művelődéstörténeti emlékek tisztelete vagy helyi és felekezeti érdekek kimélése nem állhat eltörlésüknek útjában, midőn azt a tanerők, taneszközök és hallgatók elégtelensége s ebből a jogművelésre háromló kár követelik. Jelen közlelési viszonyaink mellett a tanügy érdekében szükséges központosítás a szegények elől sem zárja el a főtanodai oktatást.

A 2.—4. §§-hoz. Az előmunkálatok haladéktalan megtételére, az akadémia vagyonok, minőségük, terheik kimutatására, a pozsonyi egyetem s különösen a jogtudományi s államtudományi karok költségtervezetének megállapítására stb. a vallás- és közoktatásügyi miniszter szakkbizottságot küld ki.

Az 5. §-hoz. Óvatossági intézkedés. Az első betöltés függetlenségét a később előadandó előfeltételektől jelezi.

Az 1—5. §§-hoz. Külön törvény intézkedjék a jogakadémiák beszüntetéséről, külön törvény a pozsonyi egyetem felállításáról végre

külön törvény, melyre már az 1872. 19. t.-cz. 2. §. utal, az egyetemi oktatás szabályozásáról. Gyökeres újjászervezés valamennyi tanár rendelkezési állapotba helyezését s valamennyi tanszék új betöltését ajánlhatná ugyan, azonban itt mellőzendő indokoknál fogva azt kivételten tartjuk.

6. §. A jogtudományi kar s az államtudományi kar minden egyetemen elkülönítettik.

Megjegyzés a 6. §-hoz. Államtudományi tárgyak hallgatása a nemzetgazdaságtan kivételével nem kötelező a joghallgatóra nézve; azok hallgatását mindazonáltal lehetővé tegye a tanrendek megállapítása. Államtudományi tárgyakból vizsgát tenni a joghallgató nem köteles. A politikai hivatalok szervezéséről alkotandó törvény állapítsa meg azon hivatalokat, melyek elnyerése államtudományi államvizsgák letételétől vagy államtudományi tudorságtól függ. Az államtudományi kar hallgatóira nézve a hazai tételes jogi szakok hallgatása kötelező. E kar tanrendjével, vizsgái szervezetével nem foglalkozunk. A gyakorlati jogvizsgák (ügyvédi!) tárgyhalmazából is elejtendők az államtudományi tárgyak. E kérdésre visszatérünk a tanrendszer alkalmából.

7. §. A jogtudományi s államtudományi egyetemi rendes és segéd-tanárság összeférhetlen a birói s mindazon hivatalokkal s állásokkal, melyekkel az 1869. 4. t.-cz. 8. §. a), b), c), e), f) pontjai s 9.—13. §§-ai szerint a birói hivatal összeférhetlen.

8. §. Azon jogtudományi s államtudományi egyetemi rendes tanárok, kik a 7. §. szerint összeférhetlen hivatalt vagy állást viselnek, e törvény életbe léptétől számítandó 3 hó alatt azt letenni vagy tanári állásukról lemondani tartoznak. Lemondás esetében a tanárságból folyó igényeik megszűnnek. Összeférhetlen hivatal vagy állás folytatása vagy elvállalása a tanárságtól fegyelmi uton való elmozdítást von maga után.

Megjegyzések. A 7. §-hoz. Az állás méltóságának követelménye. Magántanárokra ki nem terjeszthető. A mintául kínálkozó 1869. IV. t.-cz. ratiója analog, ámbar a birói hivatal collisióiból indul ki és politikai színezetű. A távoltartás idegen (s így főleg politikai) működéstől szükséges a jogtudós vagy államtudományi tudós kizárólag hivatásszerű működéséhez és elfogulatlanságának megőrzéséhez.

A 8. §-hoz. Szerzett jogok sérelméről itt nem lehet szó.

9. §. Jogtudományi és államtudományi egyetemi rendes tanár csak fegyelmi uton mozdítható el hivatalától. Csak 15

évi működés után vagy 60 éves kor elérése után helyezhető akarata ellen nyugalomba.

Megjegyzések a 9. §-hoz. A független állás oltalma, kitünő erők vonzása. A fegyelmi ügy szervezetére ki nem térünk. Czélszerű volna egyes bíróság: tanárok, bírák, miniszterium képviselői. Eltekintve büntettektől említettünk már kötelességszegést, mely fegyelmileg hivatalvesztéssel sujtandó (8. §.). A nyugdíjszabályzatot mellőzzük; legyen a nyugdíj progressiv, liberalis, 25 év után az egész fizetés egyenértéke. A nyugalomba helyezést 15 év után a haladó tudomány, a tanügy érdeke ajánlja; a felelős miniszter discret joggyakorlását tételezi fel.

10. §. Jogtudományi s államtudományi egyetemi rendes tanárok fizetése Budapesten 6000 frt, Kolozsvárott és Pozsonyban 5000 frt évenként. Segédtanároké 2500 illetve 2000 frt.

11. §. Minden vizsgadíj az államot illeti. A vizsgálók részesítése e díjakban megszüntettetik.

12. §. Minden tandíj az államot illeti, kivéve a magántanárok díjait. Rendes és segédtanárok részesítése a tandíjakban megszüntettetik.

13. §. A vizsgadíjak s állami tandíjak jogoktatási czélokra, a tanári fizetések felemelésére, tanárjelölti ösztöndíjakra, szakművek fordításának s pályaműveknek jutalmazására fordítandók.

14. §. A jogtudományi s államtudományi rendkívüli egyetemi tanárság megszüntettetik.

Megjegyzések. A 10–12. §§-hoz. Complementák. Indoklásuk azonos a 8. 9. §§-éival. Az állami tandíj egyenlő fix és alacsony összeg, mely minden egyetemi előadás hallgatására feljogosít s így a tandíjmentességet nem élvező szegények jelen kizárását számos tárgy óhajtott hallgatásától megszünteti. A tanárok nem szellem vagy érdem szerint részesedtek, hanem a tárgy vagy oly ügyesség szerint, melyet elnyomni kell. A kenyérversenly helyébe lépjen irodalmi verseny.

A 10. §-hoz. A helyi viszonyok különbözősége által indokolt; ártalmatlan versenyre ösztönöz. Hasonló eszközül ajánlandó, hogy a legkitünőbb rendes tanárok sorából, kik p. o. 15 évig működtek, bizonyos számmal és időre a felsőház tagjaivá neveztesse ki, mi a felsőház reformjáról alkotandó törvény intézkedési körébe vág. Ez által a »befejezett carriére« tudatának lankasztó hatása épügy meggátoltatik mint a 9. §. intézkedése által (nyugalomba helyezés).

A 11. 12. §§-hoz: Szerzett jogok sérelméről itt nem lehet szó. Legtöbb visszaélést és bajt szüntet meg. A magántanári díj alacsony

alapösszegben minden hallgatója után állapittatik meg s a fix tandijból hasítottatik ki. Különben nehezebben volnának magántanár hallgatói.

A 14. §-hoz. A rendkívüli tanárság felesleges.

15. §. Jogtudományi illetve államtudományi egyetemi rendes tanárokat a szakminiszter az egyetemi karnak s a szakminiszter által kinevezett tagokból álló szaktanácsnak hármas jelölése folytán azon szakbeli egyetemi segéd- vagy magántanárok sorából nevez ki, kik legalább 3 éven át működtek s tudományos, különösen irodalmi érdemeket szereztek. Ugyanez alapon s ugyanazon közegek ajánlása folytán nevez ki segédtanárokat legalább 1 évig működött magántanárok sorából és erősít meg magántanárokat a szakbeli tudorok sorából.

Megjegyzések a 15. §-hoz. A szaktanács szervezete tekintetében, mely az egyetemi corpus clausum egyoldalúságát ellensúlyozni hivatott, csak azt jegyezzük meg, hogy tagjaivá különböző szakokbeli tudósok, írók stb. (természetesen működő tanárok kizárásával), szóval független szakemberek, javadalom nélkül, legfőlebb tiszteletdíjjal és czimmel, bizonyos időre kinevezendők. A szaktanács hatáskörének czélszerű kiterjesztését egyéb jogoktatási teendőkre consultatív vagy határozó minőségben, összefüggésbe hozatalát az államvizsgák kezelésével stb. itt csak megérintjük. Az első betöltéseknél a régi kvalifikációk irányadók. Erről átmeneti intézkedések rendelkezzenek.

A szaktanács a fakultással coordinált instantia a jelölésben és ajánlásban. Elegendő tehát az egyiknek pártoló határozata. A folyamodás a vonatkozó művel stb. mindég a karnál benyújtván, ennek határozása után hivatalból átteendő a szaktanácshoz. A miniszter választhat bármelyik vagy mindkét közeg jelöltjei (ajánlottjai) közül. A szervezet csak látszólag burocratikus hierarchiáé. Más pályán érdemesültek képesítése a nepotismusnak tág kaput nyit, s a czélt, hogy a tanár tudós legyen, ki ugyszólván tanulmányai végzésétől kezdve az egyetem körében és szakadatlanul tudományának mívelője maradt, veszélyezteti. Segédtanárok illetve magántanárok csak akkor lesznek kitünő erők, üdvös verseny közöttük csak úgy fejlődik, ha a czélérés (tanárság) némileg biztosítottatik. Az elérhető helyek számának korlátoltsága (is) követeli a segédtanárok számának és — bár e tekintetben liberális gyakorlat szükséges — a magántanárok számának korlátozását. A hallgatók száma szerint szükségelt paralleltanszékek creálása (törvény útján) csak pénzkérdés. Nyílt kérdésnek tekintjük, követeltessek-e jogtudományi és államtudományi tudorság a rendes tanárság aspiransaitól? mi természetesen csak több év után életbeléptethető intézkedés volna.

16. §. Tíz államtudományi és jogtudományi tanárjelölt-ösztöndij alapítatik két évre 2—3000 és egy évre 1000 firtal. Célja a tanári pályára készülők kiképezésének előmozdítása a felkért illetve kijelölt külföldi egyetemen (angol, franczia, olasz, német egyetemen) két évig folytatandó tanulmányok által és segélyezésük a magántanári habilitatio után egy éven át, mely habilitatióra hazai egyetemen vizsztatértük után köteleztetnek. A szakminiszter adományozza azokat azon végzett hallgatóknak illetve tudoroknak, kiket a kar a szigorlatok letételénél és tudori értekezés általi kitüntetés folytán ajánl. Ily ösztöndij élvezetében volt magántanárok a segédtanári kinevezéseknél különben hasonló érdemük fölött elsőbbséggel birnak.

Megjegyzés. A számkorlátozásról mondottak e kísérletnél is figyelembe veendő. Egyáltalán szabad kezét kell engedni a helyek kijelölése tekintetében, melyek alternative is kérhetők, irányadó levén a folyamodó által választott szak és hallgatni óhajtott tudós. Az illető idegen nyelv ismerete vizsga által igazolható. A szigorlatok és értekezés a kitüntetés alkalma; az kijelentendő. Az ajánlás ennek daczára megtagadható erkölcsi fogvatkozás esetén. Külföldi tapasztalat és tanulmány teljes hasznát végzett hallgatók veszik. Az ellenőrzés s egyéb részletek a szervező szabályzatba tartoznak.

17. §. Az észjog tanszékei beszüntettetnek. Minden jogtudományi karban a jogbölcészetnek és az összehasonlító jogtudománynak, minden államtudományi karban a társadalmi tudománynak tanszéke állittatik fel. Az egyetemes európai jogtörténet tanszéke összehasonlító jogtörténet tanszékévé alakittatik.

18. §. A római jog és tételes jogok rendes és segédtanári kötelesek évenként egy félévén át heti öt órás gyakorlatokat forrás-magyarázatban, jogalkalmazásban stb. rendezni.

Megjegyzés a 17. §-hoz. *Pium desiderium*. Minden a tanár minőségétől függ. Nem a nevet, hanem a dolgot kívánók reformálni. Erre a tanrendszerrel visszatérünk.

A 18. §-hoz. E gyakorlatokban (*exegetica* és *practica*) csak azon hallgatók vehetnek részt, kik az illető tárgyat már hallgatták. Kötelezendők a tanárok a pályaművek birálatára és szakművek jutalomdíj mellett fordításának eszközlésére vagy vezetésére, mennyiben alkalmas hallgatók vállalkoznak. Ily művek kitűzése a szakminiszter illetve szaktanács teendője.

19. §. A második tanév végével jogtudományi alapvizsga tehető le a római jogból, különösen a classikus magánjogból forrás-magyarázattal, az összehasonlító jogtörténetből különös tekintettel a római és magyar jogtörténetre, s a magyar közjogból (állam-egyház-igazgatási jog). E vizsga csak azokra nézve kötelező, kik tudori szigorlatokat le nem tesznek. Vizsgálók az egyetemi rendes, segéd- és ajánlkozó magántanárok.

A negyedik tanév végével jogtudományi államvizsga teendő le a tételes hazai jogból (anyagi s alaki polgári, kereskedelmi, váltó, büntetőjog). E vizsgát is pótolják a tudori szigorlatok. Vizsgálók fele részben a fenemlített egyetemi tanárok, felerészben a szakminiszter által kinevezett szakférfiak. Elnök a miniszteri biztos.

A tudori szigorlatok tárgyai: az első az alapvizsga, a második az államvizsga tárgyai, a harmadik a jogbölcészlet s az összehasonlító jogtudomány (különös tekintettel a XIX. századbeli codificatiókra). Vizsgálók rendes tanárok, segédtanárok, kik két év óta, ajánlkozó magántanárok, kik három év óta működnek.

Megjegyzés. Az alapvizsga e szerint az államvizsga feltétele. A czél, hogy tudori qualificatiohoz nem kötött pályára (birói!) lépők is letegyék. A tárgyak cumulatioja egy vizsgán tulterhelő lenne és enyhe vizsgálatot szülne. Az alapvizsga letétele p. o. egy éven belül volna meghagyandó. Czélszerű volna az első és második szigorlat után külön akademikus gradust nyújtani és gyakorlati (ügyvédi!) pályák feltételévé csak ezt tenni. Erre visszatérünk.

20. §. Köteles tárgyak ajánlandó sorozatban. Minden félév 5 óra.

I. év. Római jog 2 félév, összehasonlító jogtörténet 2 félév, encyclopaedia 1 félév; a bölcészeti karon: mivelődéstörténete 1 félév, logika 1 félév.

II. év. Római jogi gyakorlatok 1 félév, magyar anyagi magánjog 2 félév, magyar közjog 2 félév; a bölcészeti karon: lélektan 1 félév; az államtudományi karon: nemzetgazdaságtan 1 félév.

III. év. Magyar büntetőjog s eljárás 2 félév, magyar kereskedelmi jog s eljárás 1 félév, magyar váltójog s eljárás 1 félév, magyar alaki magánjog 1 félév, jogbölcészlet 2 félév.

IV. év. Összehasonlító jogtudomány 2 félév, az anyagi és alaki magyar magánjog, büntetőjog, váltójog, kereskedelmi jog gyakorlatai külön-külön 1 félév.

E terv szerint minden évre 35 óra esik; a hetet 30 órai munkára számítva átlag $12\frac{1}{2}$ óra szabad marad. Harmonia van az egymást kísérő elvont s gyakorlati tárgyak összefűzésében, egymásra követségében, tekintettel a vizsgákra illetve készülhetésre. Erre visszatérünk.

VI.

A tervezetünkbe felvett első radikális intézkedés a jogakadémiák eltörlése. Ez kiindulási pontunk szükséges consequentiája. A főtanodai tudományos és általános művelődési cél nem érthető el oly intézeteken, melyeket megfelelő tanerőkkel és taneszközökkel el nem láthatunk, melyeken ennél fogva a tanítási és evvel a tanulási szabadság minden lehetősége ki van zárva, melyek fenállása a magyar szakiskola-rendszer korában indokolt volt, az egyetemek mellett azonban anachronismus és művelődésünk megkárosítása.

A legnagyobb szerencsétlenség volna, ha ez akadémiák jogköre még ki is szélesbítették az által, hogy hallgatóik egyetemi vizsgákra nem köteleztetnének vagy szigorlat stb. nevű vizsgák tartására, akadémikus méltóságok nyújtására az akadémiák feljogosíttatnának.

Az akadémiák átalakítása csak akkor lenne kielégítő, ha valóságos tudományos főiskolákká azaz tudományegyetemekké alakíttatnának át. Egyéb reformok papiroson fognak maradni, mert végrehajtóik maguk a jogakadémiák lesznek, de ha végre is hajtatnának, ki nem elégithetik a főiskolai tudományos nevelés igényeit. Ezen igényeket leszállítani pedig nem szabad és nem is szükséges, mert összes akadémiáink jelen hallgatói (s még inkább megfelelő tanárai) beférnek két-három tudományegyetembe. Felesleges volna tehát több mint három, de valóságos főiskola fenntartása. Másrészt nem is birunk többet felállítani s fenntartani sem most, sem ezentul évtizedeken át. Valóságos örűlt-ség volna anyagi és szellemi erőink és viszonyaink mellett népünk és nyelvünk kis körében 13 új egyetemmé alaki-

tani akarni akadémiáinkat. Még csak 13 teljes bölcsészeti karra sem gondolhatunk, sőt erre legkevésbé, ha figyelembe vesszük, mily gyöngye épen e kar még egyetemeken is, minek természetes oka, hogy e kar gyakorlati kenyérszakra nem képez, mint a jogi és orvosi kar. Ha pedig czélszerű főtanodákká nem alakíthatjuk át az akadémiákat és ha elismerjük ártalmas hatásukat, nem marad egyéb hátra, mint eltörlésük. Ez természetesen sok érdeket sért, melyek az államérdek és mivelődési érdek ellen létükért küzdeni fognak.

Már eddig is több érv hangoztatott az eltörlés ellen. Azon ellenvetést,*) hogy a felekezeti akadémiák, tehát 13 akadémiánk közül tizenkettő tekintetében az államnak arra joga sincs, csak azért emlitjük fel, mert illusztrálja, mennyi vakmerő tudatlansággal szoktak szakkontárkodóink felszólalni.

Alaptan érv**), hogy az akadémiák létezése igazolja, hogy bizonyos igényeket kielégítenek. E bizonyos igényeket, melyeknek mostani akadémiáink is megfelelnek, nem szabad kielégíteni vagy kimélni; az igények színvonalát kell emelni. De nem is léteznek, nem élnek, csak pangnak akadémiáink. Folytonos hanyatlásuk elismert tény. Ily állapotból létszükségre, létjogra következtetni nem lehet. Ez csak annyit tenne, mint szükséges bajnak proklamálni azokat. Pedig csak baj, nem szükséges e vegetáló, kóros, agonisáló intézetek létezése. Az orvoslás lehetséges, és szükséges: az eltörlés.

Más érv***), hogy decentralisatió által vidéki szellemi életet kell fejleszteni. Ez olyan érv, mint az, hogy Bosniát civilizálnunk kell. Vidékre való tanár akadna elég a centrumban, de a szellemi élet decentralisatiójához szükséges, hogy előbb meg legyen a centrumokban a felesleges szellemi erő. Pedig itt elegendő sem lesz, a míg a vidéki akadémiákról veszi az egyetem tanerőit, oly helyekről tehát, hol a szellemi kiképezés minden feltétele (még kielégítő

*) »Magyar Jogász«. Tulajdonképen sem magyar, sem jogász.

**) Dr. Timon Ákos a »Magyar Themis«-ben.

**) Ugyanaz u. o.

könyvtár is) hiányzik, hol a szellemi atmosphaera olyan, hogy a leglelkesebb fiatal férfiuban néhány év alatt a szellemi munkakedvet, éberséget, idealismust előli. Pedig ezen fordul meg a főiskolai tanár minősítése, az egyetemi nevelés sikere.

De bármily jeles tanárok végett tanulók nélkül az államnak nem szabad itézeteket fentartania.

A kik szakiskolákul kívánják fentartani az akadémiákat, természetesen a mienkkel ellenkező álláspontot foglalnak el. De ezekkel szemben is áll az érv, hogy 15 jó szakiskolát sem tarthatunk fen és nincs is okunk annyinak fentartására.

A legnagyobb önámítás volna azon hiedelem, hogy e vidéki szakiskolák a központi egyetemekkel akárcsak a gyakorlati szakképezés tekintetében is versenyezhetnének, illetve e célnak eleget tehetnének. Ha a francia szakiskolarendszerre gondolunk, úgy az valami egészen más, mint a magyar szakiskolák. Az általános színvonal nálunk alacsonyabb levén, az, mit mi — legalább jó ideig — egyetemen inken el fogunk érni, sem lesz sokkal több a gyakorlati szakképezésnél, a mit pedig akadémiáink bármely reform mellett elérhetnek, az csak a mesterséghez sem értő birák és ügyvédek szaporítása lehet. Egy a szó, de más a fogalma. Szakiskola alatt nálunk azt értik, hol a kézmives technikát tanítják, a közvetlen hasznos dolgokat, minőket Karvasy az egyetemen is előadott, p. o. hogy merre van Pesten a váltótörvényszék stb. Épügy mint gyakorlati szakmú jellegét és értékét nálunk »irománypéldákban« keresik. Másolható minta, gondolkodási henyélő — ezt keresi a tudatlan ember; nálunk pedig a gyakorlati alatt a tudománynak ellenkezőjét értik. Ha valaki bármely sületlen dolgot elvi felfogás, észszerű érvek nélkül és mégis komoly hatással (akár egy miniszteri szakenquêten) világnak bocsátani akar, a »gyakorlati szempontok«, »concret viszonyok« stb. propylaeáin teszi; ez annyit jelent, hogy most a legegényiebb, legbada-rabb nézeteket bátran elmondhatja, s nemcsak kinevetve nem lesz, hanem előre számíthat a »higgadt gondolkozók«, a »józan eszű«, szokásból hallgató többség helyeslésére.

Nem igen vették észre, midőn a gymnasium és egyetem reformjának összefüggésére utaltak, hogy az akadémiák mint szakiskolák fentartása s az egyetemnek szakiskolává, akadémiává deformálása ellenmond az egész gymnasiumi nevelésnek. Gymnasiumi előképezés s egyetemi kimivelés egy történeti alakulat, egy pädagogikus terv, egy mivelődési irány. A gymnasium valódi tudományosságra készíti elő, neveli a lelket; nyelvészeti, irodalmi, történelmi s bölcseleti tárgyakat miveltet leginkább, melyek legnagyobb része gyakorlati haszonnal alig bír, és nem is gyakorlati alkalmazás szempontjából tanítatik, hanem önmaga miatt, tudományos értéke miatt becsültként. Tudományos érdeklődést ébreszt; tanít az igazat önmagáért keresni. Észfejlesztést, széles látkört, általános miveltséget, első sorban történelmi szellemi felfogást akar nyújtani. Egy idegen (a classikus) világ szellemével, állapotaival, miveltségével megismerttven, nemcsak tisztán szellemi gyönyör élvezetére szoktat, hanem a nagy látkör, összehasonlítás útján a létező mivelődési viszonyok relativitásának felismerését is közvetíti, tehát minden téren, vallásos, politikai, erkölcsi stb. téren az egyéni felfogás felszabadítását a tekintélyhit, szokásjárom, előítéletek uralma alul, szóval az egyéni gondolkodás önállóságát előkészíti. E művet folytatja az egyetem, melynek lehetőséget kell nyújtania az egész emberi szellemélet megismerésére, melyen a tudományok kölcsönhatásának közvetítenie kell. A szakiskolai realismus ellen még a természettudomány, az orvostudomány képviselői is nyilatkoznak. Épen most folyik újra Németországban a nagy harc a reáliskolák s gymnasiumok hegemoniájáért, melyre az előbbieket gyakorlati irányuk, positiv szakképezés, a matematika s természettudomány intensivebb mivelése czimén számot tartanak. Egész irodalom támadt azon törvényhozás kérdés alkalmából, vajon az orvosi facultásra bocsáttassék-e ezentúl reáliskolát végzett tanuló is. A porosz miniszteri enquête tagjai egyhangulag e javaslat ellen szavaztak; a lapokban és brochurekban orvostudományi tanárok és gyakorlati szakférfiak óriási többsége pädagogikus és szakszem-

pontokból ellene nyilatkozott. A mai orvosi szakképzés nélkülözhetlen elemeül tekintik azon propaedeutikát, mely az »általános műveltség« alatt értett szellemet ural. A legnagyobb physiologok elismerték a humanistikus műveltség szükségességét még a természettudásra nézve is; elismerte Dubois Reymond híres értekezésében: Naturwissenschaft und Culturgeschichte; elismerte legközelebb Moleschott Jakab, a lángelmű tudós, midőn a római egyetemen tanári székfoglaló prolusione-ban az egyetem feladatát, a tudományok harmoniáját oly elragadóan ecsetelé.

És a jogi szakképzés letehetne ez összhangról, ez általános műveltségről, e tágabb látkörrel, a humanismusról? Rövidlátó, szűkkeblű törvényhozás és igazságszolgáltatás lesz következése; rövidlátó és szűkkeblű, mint az ősi, mint a mostani igazságszolgáltatás. A forrásbálványozás, a tételes merev törvény vak tekintélyhite, a legistáknak, a német romanistáknak, a XVIII. század szellemét, bölcsészetét, forradalmát, az emberi haladást frondirozó reactionarius történelmi iskolának, a hatalom iránti szolgálalkúságnak követése lesz a következő, mely szolgálalkúság a tételes jog egyoldalú, formalistikus, scholastikus művelőit évszázadok óta jellemzi. Ne felejtsük el, hogy a jog az életben naponta változik, nő, fejlődik, és hogy e jogélet fejlődési irányát első sorban a jogászok határozzák meg; ne felejtsük el, hogy a bíró minden ítélete, minden törvényalkalmazása a törvény megszorítása vagy tágítása, üdvös vagy ártalmas lehet, hogy a bírónak a törvény felett is kell itélnie, a helyes törvénybírálattól függ tehát legfontosabb működésének helyessége. Egyik legfontosabb társadalmi érdekkör kezelését, a jogélet irányzását a nemzet nem bízhatja szakgépekre.

Ugyis szomorú igazság, hogy a művelt államok tételes joga messze elmaradt a társadalom gazdasági, erkölcsi fejlődése mögött; amaz ma is az ókori közület, a római civitas, alapeszméjét uralja, midőn emez az állami gyámság alul felszabadult egyén autonomiáját követeli; amaz ma is a római jogon, tehát az osztályuralmon s ennek érdekei praeponderan-

tiáján alapszik, midőn emez az állam jogke-rete által ki nem elégítve már sociális forradalmat készít elő az egyének szabadsága és egyenlőségének realizálása végett. A jog szelleme, a jogtudomány igényelnek átalakulást, nehogy forradalmak előzzenek meg reformokat.

Az egyetemi jogtudományi nevelés kell, hogy ez igényeknek is eleget tegyen; e nevelés és a gymnasiumi előképezés szoros összefüggésben állnak; a szakiskola torsot csinálna e nevelésből.

A francia szakiskolára hivatkoztak. Igaz, hogy a mellett nagy jogászok hosszú sora támadt; de az üdvös, nagy jogreformok e jogászok nélkül, ellen, daczára vitettek keresztül. Az iskolájuk szelleme meglátszott legnagyobbjaikon.

A tanitási, a tanulási szabadság elfojtása, az állami dressura megtették hatásukat. Igaza van a tanitási szabadság egyik lelkes szószólójának, a nagy francia jogtudós és tanár, Émile Acollasnak, midőn nagy műve végén az annak egész folyamán indokolt nézetét a francia jogászokról és a francia szakiskoláról ezekben foglalja össze:

Quant à la doctrine actuelle, elle est demeurée, il est bon de le redire à cette place, une pure science du Moyen âge: sa méthode est du Moyen âge, ses solutions du Moyen âge, ses professeurs du Moyen âge, tout en elle est du Moyen âge!

Et en effet, qu'est-ce d'abord que sa méthode? C'est celle delà priori, du syllogisme de forme, ne sachant pas d'où il vient, ne sachant pas où il conduit!

Qu'est-ce que l'ensemble de ses solutions? Un amas de choses confuses et incohérentes, de traditions non raisonnées, de règles de rencontre et d'expédient, de fictions en retard de cinq siècles ou de vingt, d'idées où le fond manque autant que la forme!

Qu'est-ce enfin que ses professeurs, que ses sectateurs, pris en masse? Ce sont des hommes ayant tous les préjugés, toutes les superstitions, ne sachant rien du mouvement général, ne s'en préoccupant pas, et qui, cantonnés dans leurs rubriques, se doutent à peine que l'Avenir n'est pas le Passé et que le genre humain va en avant!

Qu'on se le dise donc, en définitive! Pas plus pour la législation civile que pour la législation politique l'Ordre, inauguré par la Révolution française, n'est en possession de ses bases!

Tout est à reprendre, tout est à refaire en matière juridique et politique, tout est à refaire par le seul procédé, qui convienne aujourd'hui à la science, nous voulons dire par la méthode inductive d'observation de la nature.

De tous les Codes et de toute la doctrine actuelle, qu'y a-t-il donc à conserver et que subsistera-t-il? Rien, rien, rien! (Manuel de Droit Civil. Paris 1874. III. kötet 961. lap).*)

Mit szólnunk magyar szakiskoláról?

Mit várhatunk az új tudomány érdekében akadémiáinktól?

Hány évtizeddel maradnak el azok a haladó tudomány mögött? És mivé válik itt az általános szellemi kiképezés, melynek érdekében egyetemek szervezése mellett, pusztán szakiskolai képezés ellen még a conservatív Angliában is oly mozgalom indult meg, melynek irányát és terjedelmét a szaksajtó, a politikai sajtó, a meetingek egyhangú nyilatkozatai feltüntetik, melynek sikerére következtetni enged az osztatlan tetszés, melylyel legközelebb (a londoni Mansion-houseben 1879. február 19-én tartott meetingen) Gladstone, Lipót királyi herceg stb. beszédei fogadtattak?

A római és tételes hazai jogon kívül tervezetünkbe felvett tárgyak, (logika, lélektan, mivelődéstörténet, jogtörténet, nemzetgazdaságtan, jogbölcészlet, összehasonlító jogtudomány) a törvényhozási jogtudomány és a tisztán tudományos kiképezés érdekeit szolgálják; szakiskola keretén kívül esnek, akadémiáinkon előadásokról tudományos szellemben szó sem lehet.

A gyakorlati szakképezés is csak nyer e magasabb kiképezés által, sőt tudományos jelleget csak ettől nyerhet. Pedig e gyakorlati szakképezésnek is tudományosnak kell

*) Egy másik helyen (II. k. 776. l.) a Code Napoléon 1130. art. exeg. sisében gunyosan jegyzi meg, hogy a »choses futures« kötelelem tárgya lehetnek, de a jövő örökség nem, mivel a római törvényhozónak e tilalomra oka volt, mi elégt volt arra, hogy e tilalmat a »tres docile Pothier« és »ses non moins dociles imitateurs« a francia jogba is átvigyék. »Et la rente viagère? . . . et l'assurance sur la vie? . . . qu'en font les auteurs qui approuvent? Nous ne sommes pas à Rome, nous sommes en France, à une triste époque, cela est vrai, à une époque où les professeurs du droit sont les contempteurs du droit et les adorateurs du fait; enfin nous sommes en France«.

lennie, úgy a módszer, mint az összefüggés, a tudomány határainak, forrásainak ismertetése tekintetében.

Jeleztük, hogy nálunk e részben fogalomzavar uralkodik, hogy a gyakorlati mint az elméletinek ellentéte tekintetik.

E részben a fogalmak correcturája szükséges.

Nálunk a gyakorlati szakiskolától közvetlenül az ügyvédi s birói mesterség oktatását várják, és nem tudják, hogy a jogművészet épügy tételez fel tudományos alapot, mint az orvostudomány, melyet szakiskolán, hol a természettudomány nem taníthatnák, elsajátítani nem lehetne. A mit mi elméleti szempontból practicumnak nevezünk, az a gyakorlati művelty szempontjából még mindég theoretikus, mint theoretikus p. o. gépészre nézve az alkalmazott mennyiségtan, az erőműtan, hol a gépelemek, a különböző irányu erők hatását, de még nem a gépe technikus előállítását tanulja.

A jogszabálymagyarázat, a jogalkalmazás kísérleteinél, jogesetek elemzésénél, a jogász eljárása olyan, mint az elemző vegyészé; vezetve jogismerete által az esetet jogi és nem jogi elemeire bontja szét, az előbbiek között az uralkodó, tulnyomó elemet kikeresi s ennek megfelelő szabály szerint határozza meg az eset jogi természetét. De szabályconstruciót, mint a vegyész praeparatumok technikus előállítását, ez elemzés által még nem tanul.

Az elemző jogász az ismert szabályok és ismert eset combinatiójából az utóbbinak ismeretlen jogi értelmét, jogi egyenértékét keresi ki, mint a mathematicus valamely egyenlet megoldásánál az ismeretlen mathematicai egyenértékét keresi. Minden tudományos kutatás részben ezen elemi logikus alakra vezethető vissza.

De ezen foglalkozás lélektanilag mindég egyoldalú és egy időben analytikus és synthetikus, elemző és constructiv nem is lehet. Az organikus életben ez ellentétek ki vannak egyenlítve, egybeesnek, de az elemző észre nézve fenállanak.

Az egyoldalú merev gyakorlati szakképezés és általános tudományos kiképezés teljes egyesítése, coordinációja lehetetlen. A dominantnak az utóbbinak kell lennie, mely a

szakképezésnek is eleget tesz, mint ezt az enquêten Dr. Hoffmann Pál ur igen helyesen kifejté.

A mi akadémiai »gyakorlati« szakképezésünk mellett azonban még a szaktani elmélet sem taníttatik tudományosan. Ily szakszellemet importálni egyetemünkbe is azért, hogy az »iskolázás« hasson a kiskorú többségre, csak annyit tenne, mint a collectiv nevelés természetes hibáit mesterségesen fokozni. Ha a rendszert azon többséghez alkalmazzuk, mely Kerkapoly ur szerint előadásra sem jár és csak vizsgára tanul, akkor aligha fogjuk szakférfiakban a Domattól Hélieig nyuló láncz hasonmását fejleszteni. Az »iskolázás« kizár tudományos előadást és vizsgát; a szakiskola nálunk az igények leszállítását jelenti. Így azután a helyett, hogy visszavettednék kellő helyére p. o. falusi jegyzőségre vagy arany fenekű kézmivességre, évenként százával válik teljesen képtelen jogász azért, mert őt szülői annak praedestinálták s az államrendszer meghajol e szülői praedestináció előtt.

A concret viszonyaink, tanáraink s tanulóink iránti hatásos concessio csak a köteles tárgyak és vizsgák kevesbitése lehet. De nem lehet oly intézetek fentartása, hol a tudományos kiképezés lehetetlen, hol a »hivatott« sem nyerhet ösztönzést.

Ha százával sereglénének akadémiaiunkba, azok fentartása faute de mieux értelemmel birna. De hol egy tanár 6 tárgyat (s ha az állami reform megkivánná, ezentul akár 12 tárgyat is) előad 6 fiunak, ott szellemi rapport, kölcsönös tudományos ösztönzés ki van zárva.

A felekezeti iskolát a municipális administratióval egy szögre kell akasztani. A vegyes rendszer egyenlőtlen eredményeivel igazságügyi törvényhozásunkat is veszélyezteti; tehetségek, melyek tudományos ösztönzés esetén nem maradtak volna azon avitikus naturalista szellem részesei, melyben az akadémiai nevelés nyersesége őket hagyta, a »józan« többség imposans vezéreivé válhatnak és a legjobb akarat mellett igazságügyi fejlődésünket a legszerencsétle-

nebb irányba terelhetik, mint ezt a Tisza-aera »gyakorlati« iuristái tették.

Az 1876.—1878. évi igazságügyi törvényhozás egy gyászos lap mivelődésünk történetében; egyetlen egy a tudományos alkotást, a magyar büntető-törvénykönyvet, acceptálta kénytelenségből, bár felismerve, hogy az nem »vér az ő véréből«, és hátráltatva, ha lehet, ad graecas calendas, foganatját. E törvényhozás lehetetlen lett volna a régi iskola emberei nélkül, kik úgy őseink egyoldalú, de aránylag alapos ismeretei s bölcsesége nélkül, mint az ujkori szellem érintése nélkül a »receptiót fügefalevelekkel« — a svihákságot, eredeti rendszertelenséget s az elvek negatíóján nyugvó chaoszt — meghonosították. S hol szólalt meg a jogászság bíráló, tudományos, hatalmas szava, midőn a nem-jogászok invasiója félbeszakította az 1867-ben megindult jogfejlődést? Nem gyávaságból, hanem restségből és tudatlanságból hallgattak akadémiáink hivatottjai.

A fiatal birói és ügyvédi nemzedék küzdött, míg az egyetem sem tette meg eléggé kötelességét, részben mert ma még ott is vannak akadémiai szülöttek, részben mert tanárait politikai működésük corumpálta.

És midőn minden ponton még küzdve tért hóditanunk kell a jog, a tudomány, a haladás részére, meghagyjuk az ősi stagnatio fészkeit, melyek a jog és állam helyes fejlődésének ellenségeket, a jogászi pályának szaktudatlan praktikusokat nevelnek?

Nálunk még az antediluvianus politikai Messias-hit uralodik; nincs még valódi tekintélye a tudománynak, mely a természetes haladás feltétele; még virágzik az arcana és charlatanok kora, a félmiveltek, álmiveltek uralma.

E félmiveltség pepinière-jei akadémiáink is; mindenki tudja ezt.

Mindenki meg van győződve arról, hogy nevelési rendszerünk e hervadt levelét ki lehet, ki kell tépni, mert felesleges, mert ártalmas.

Ha mégis haboznak, oka csak a kegyelet kimélete; ez a mi humanitásunk.

A költővel lehet erre mondani: »Blüthe edelsten Gemüthes ist die Rücksicht, doch zu Zeiten sind erfrischend wie Gewitter goldne Rücksichtslosigkeiten«.

Részünkről a jogtudományi oktatás javításának egyik alapfeltételét a »másutt nem boldogulhatók« ezen asyllumainak, a jogakadémiáknak eltörlésében látjuk; azok kielégítő átalakítását megkísérelni, ismételjük, annyit tesz, mint Bosniát civilizálni.

VII.

A miniszteri enquête vitáiban sajtószzerű benyomást tett, midőn minden tag más-más tanrendszerrel és vizsgatervvel állott elő, melynek indokolása csakis a »gyakorlati« szakképezés vagy »idealistikus« tudomány céljának követése lett legyen, bár néha evvel is inkább ellenkezett, mint ezt p. o. a német egyetemi rendszernek hazai viszonyainkhoz évenkénti vizsgák által alkalmazása, a francia szakiskolai rendszer államtudományi propaedeutikával és hasonló combinált javaslatok illusztrálják.

A nézetek aránytalan elágazása az eszközök tekintetében, szemben a célnak csak két irányu felfogásával, mindenkire szükségkép azon benyomást tette, hogy vagy nem függ az eszközök kérdése csak e céltól, vagy a függés helyes viszonya fel nem ismertetett, minek következtében az ajánlott tan- és vizsgatervék nem egyebek egyéni önkény alkotásainál.

Az elvi kiindulási pontok félreértése sem hiányzott. A tudományos álláspont majd bölcséleti, encyclopaedikus, majd szoros szakelméleti árnyalatban tüntettetett fel. Csengery urnak utopiák insinuáltattak, bár az önámítástól legtávolabb állott. Távol állott azon hiedelemtől, hogy a tudományos módszer és szellem uralma a tan- és vizsgarendszerben csak tudósok képezését veszi célba, ezt pedig arra alkalmatlan anyagból is eredményezi; távol állott azon hiedelemtől, hogy a tárgyak sokasága a szakképezést előmozdítja; távol végre attól, hogy »jó embereink« hirtelen a »jövő zenéjéhez« megtérni, megszokott lényük mesés átváltozásával

csodákat mivelni fognak. Álláspontja csak annyit involválhat, hogy az oktatás ne legyen pusztá anyagközlés, collegiumdictálás, mint a középkorban, midőn könyvek hiányát pótolta, hanem észfejlesztő, önképzést előmozdító is; hogy rendszeresen nemcsak az egyes disciplinák, hanem azok összefüggése is megismertettessék; hogy a coercitiv surrogatum ne legyen soktárgyu, enyhe, számos, hanem kevéstárgyu, szigorú, kevés vizsga; hogy a gyakorlati visszaélések megszüntetése, az elnyomott magántanári intézmény fejlesztése, a tanszabadság létesítése idővel megérlelje azon *imeditumot*, mely magasabb fejlettségű tanító és tanuló organismus, nagyobb eredmények, valódi tudományosság feltétele.

Evvvel a »lehető« meg van téve; a többi az idő műve. Tudományos szakférfiak és törvényhozók nem teremthetők varázsütéssel; de a feltételek létesítése folytán idővel a törvényhozás nem lesz az empirismus és oportunitás martaléka és a tudományos akadémia zárva lesz oly »szakférfiak« előtt, kik egyetlen monographiával sem járultak kötelességük teljesítéséhez és pusztán oly jó keletű kézi és tankönyvekről híresek, melyekben csak a commentált törvények, ezek persze in extenso és háromszor is, u. m. a szövegben, a jegyzetekben és a függelékben, néhány közbeszórt semmitmondó paraphrazissal közöltetnek.

Ez elvi félreértések még nem nyujtanak azonban kielégítő magyarázatot az említett subiectiv felfogások tarkaságához a helyes eszközökről, a természetes, czélszerű tanrendszerről.

A tárgyak választása, sorozása, közlésük módszere első sorban paedagogikus kérdés; ennek felvetését, lélektani indokolását nélkülöztük még az ex professo hivatott miniszterialisok részéről is, kiktől a speciális, jogi szakszemponatok önálló méltatását nem igényelhettük.

Nagyon messze vezetne, ha itt a divó, általános nevelési rendszerek hiányairól, egyoldalúságáról stb. értekezni akarnánk. Hasznos munka volna kétségkívül nálunk, hol a Lubrich-féle compilatio monopolisálja e tért, még a primitiv előkérdések fejtegetése is a nevelés főcéljairól, a tudományok viszonylagos hasznáról és értékéről értelmi s erköl-

csi tekintetben stb., mint azt lélektani alapokon és népszerűen p. o. Spencer Herbert munkája a nevelésről nyújtja. A szokások, előítéletek, izlés uralma, az észszerű terv hiánya egy általános tény minden művelődési processus bizonyos stadiumában és ma a nevelésnek még sajnos jellemvonása. A legnagyobb horderejű gyakorlati reformkövetelményeknek alapja kétségkívül ezen általános problémák megoldása. Részünkről p. o. csak azon tényre utalunk, hogy jelen nevelésünk még roppant nagy idő- és erőpazarlással jár és a szakképesítést, az önálló keresetképeséget a szellemi munka terén csak aránytalanul előrehaladott életkorban nyereti el. De ezen kérdések fejtegetése jelen értekezésünk keretén kívül esvén, az észszerű neveléstan egyikét eredményének alkalmazására szorítkozunk, mi által a jogtudományi oktatás tanmódszerének és tanrendszerének helyes megállapításához irányzást nyerhetünk.

Ezen eredmények között a legfontosabb, hogy a tananyag közlésében a lélek természetes fejlődését és haladását minden ismeretszerzésnél, mint azt minden egyén és az egész emberi faj egyaránt feltűntetik, követnünk kell, ha a közlendő ismeretek tartós, értelmes elsajátítását, szellemi reproductióját, észfejlesztő, jellemképző hatását lehetőleg biztosítani akarjuk.

Ehhez képest az oktatásban haladnunk és azt vezetnünk kell, úgy az összes tárgyak sorozásában, mint az egyes tárgyon belül: az egyszerűtől az összetetthez, az összetettől az elvonthoz, a különöstől az általánoshoz, a tapasztalatitól az észszerűhez, a határozatlantól (eset) a határozotthoz (szabály), a tényektől az elvekhez.*)

A természetes lélekfejlődés és tudományos kutatás ezen inductív utján haladva, a szellem természetes munkásságának megfelelő okkapcsolatos módszert alkalmazva, nemcsak könnyűvé és kellemessé tesszük a figyelő hallgató valódi, állandó fogalomszerzését, hanem a továbbhaladás, önálló gondolkodás és felfedezés utjába is vezetjük, abban gyá-

*) L. Spencer Herbert: »Értelmi, erkölcsi s testi nevelés«. Öreg János s ifj. Losonczy László fordítása. Nagy-Kőrös 1875. 77–83. lk.

molitjuk. Csak ezután lehetszó deductiv demonstratióról, megállapított praemissák, principiumok alkalmazásáról.

Szembeszökő, hogy ezen tudományos módszer a jogtudományi oktatásban, mely még egészen aprioristikus, abstract definitiók s deductiók alapján indul és halad, még annyira nem alkalmaztatik, mint keresztülvitelének azon korlátozása mellett is lehetséges, melyet a szellem kitartó ruganyosságának megóvására szükséges változatosság, több tárgy egyidejű tanulása magával hoz.

Kétségtelenül következik lehető alkalmazásából, hogy minden tárgyban a történelmi részt (tények, fejlődési praemissák) a dogmatikus rész (szabályok, elemzés) előtt, hogy az általános jogtörténetet s annak egy kiváló része- és jogboncztnai substratumként a római jogot a tételes jog magyarázattana előtt (ezt pedig lélektani s logikai általános segédtanok alapján), és csak végre a jogintézmények általános alapjait s kritikáját (jogböleselet, mivelődéstörténeti, nemzetgazdaságtani, szóval relativitási alapokon) és constructiv törvényhozástudományt (összehasonlító jogtudományi alapokon), és hogy az egyszerűbb tárgy jogtudományt az összetettebb tárgy politikai (társadalmi) tudomány előtt kell tanítani. Következik továbbá, hogy nem axiomákként demonstrálандók a szabálmagyarázattanban értelmezett tételes jogszabályok s elvek, hanem mint tények, mint mivelődési viszonyzatok, melyek előzményei, hatása, összefüggése, szükségessége és czélszerűsége megvizsgálandó.

Következik végre, hogy nem a szöveg szavainak ismerete, hanem értése, alkalmazásának képessége, jogászi gondolkodás és (a gyakorlatokban elsajátított) művelő igazolandó a vizsgákon. Miután erről, úgy látszik, oly nehezen győzhetők meg szakembereink, itt idézzük még Montaigne mondatának: »Sçavoir par coer n'est pas sçavoir« paraphrazisát Spencertől:

» — És ha a tulságos tanulásnak testi megromlás az eredménye, mit mindenki, ki ez ügyet alapos vizsgálata tárgyává teszi, kénytelen beismerni: mily súlyosnak kell lenni ama vádnak, mely a fentebb idézett telitömő tanulási rend-

szerre nehezül! Bármely szempontból tekintsük is e dolgot, borzasztó tévedésnek kell mondanunk. Tévedésnek a mennyiben e rendszernél csupán az ismeretszerzés vétetik tekintetbe. Mert a szellem épen úgy, miként a test, bizonyos mennyiségben nem képes semmit elfogadni; és ha erősebben megtömjük tényekkel, mint a mennyit magában földolgozhatna, ismét nagyon hamar eldobja magától; a helyett, hogy az értelem műhelyében, mint valami épületkövek, illető helyeikre beillesztetnének, mihelyest a vizsgálat — a mi végett épen meg lőnek szerezzve — elmúlt, azonnal kiesnek az emlékezetből. Tévedés azért is, mert arra törekszik, hogy a tanulást elijesztővé tegye. És pedig, akár azon kellemtelen visszaemlékezésnél fogva, melyet a szakadatlan szellemi küzködés idéz elő, akár az agyvelőnek azon természetellenes állapota folytán, melyet az maga után von, gyakran a könyvek iránti iszonyt eredményezi, s a fokozatosan előre haladó önművelés helyett, mely az észszerű nevelésnek eredménye szokott lenni, folytonos visszaesés következik be. Tévedés továbbá azért is, mert azt gyaníttatja, hogy az ismeretszerzés a legfőbb dolog, és feledi, hogy sokkal fontosabb annál az ismeretek rendezése, a mire idő és önkénytes gondolkodás kívántatik. Miként Humboldt — az értelem fejlődését illetőleg általában — megjegyzé, hogy t. i. »a természet értelmezése homályossá lesz, ha a leírás az elszigetelt tények tulságos összehalmozódása alatt nyög«; épen úgy állíthatjuk az egyes szellem előhaladását illetőleg is, hogy az elme, a nagymennyiségű rosszul feldolgozott tanulmány által, tulterheltté és zavarttá lesz. Nem azon halomra gyűjtött ismeretnek van bece, a mely — mint valami szellemi kövérség — csupán összehalmoztatik, hanem annak, mely — hogy úgy szóljunk — szellemi izommá dolgoztatik fel«. (I. m. 203., 204. lk.)

»Bátran állíthatjuk tehát, hogy a tulhajtott szellemi nevelés minden tekintetben hibás; hibás a mennyiben oly ismeretet közöl, melyet hamar elfeledünk; hibás, a mennyiben az ismeretszerzés iránt ellenszenvet szül; hibás, a mennyiben az ismeret anyagának rendezését — mi sokkal fontosabb, mint annak megszerzése — szem elől téveszti; hi-

bás, a mennyiben elgyöngíti, vagy épen tönkre teszi azon életerőt, a mely nélkül pedig a művelt elme teljesen használhatatlan; hibás, a mennyiben oly roncsolt egészségi állapotnak veti meg alapját, a melyért még a kedvező siker sem képes kárpótlást nyújtani, s a mely a kedvezőtlen sikert még kétszerte keserűbbé teszi«. (205. l.)

Egy másik eredménye a lélektani neveléstudománynak, hogy lehetősen vonzóvá tétessék az ismeretközlés, miről már egy helyütt megemlékeztünk s a mi széles ismeretű, tág látókörű, mesteri tanítókat igényel, minők képezése végett a magántanári intézmény fejlesztését, segédtanárok szervezését, a tanárjelöltösztöndijakat vettük fel tervezetünkbe.

Hogy a jelen ismeretközlés unalmas, hízagos, hogy a vizsgák helytelen súlypontra fektetvék, már említettük. Ha fiatalságunk nagyobb része nem is szenved a Spencer említett szellemi kövérségben, nem magolja tönkre magát, a szervezetlen anyaggal való tulterhelésnek mégis megvan azon alig kevésbbé szomorú következése, hogy nem tud semmit, mit alkalmazni, értékesíteni birna, nem tud jogászilag gondolkodni és csak a gyakorlatban tanul mindent, mivel hivatását utóbb ellátja: a routinet.

E szempontok vezetnek a tervezetünkbe felvett elvi fontosságú reformhoz: a radicalis bifurkatiohoz, sőt azon concessióhoz, hogy a harmadik tudori szigorlat letétele ne legyen gyakorlati szakpályának feltétele. A jogász ne legyen kizárva államtudományi tanulmányokból, de ne is legyen azokra kötelezve. Alapos, beható ismeret csak szűkkörű lehet; csak ez legyen vizsga tárgya. A jogtörténeti, különösen római jogi alapvető tárgyak (első szigorlat) a tudományos, szakelméleti irányt megadják a tisztán gyakorlati, kenyérjogászi tanulmánynak. Az általános és törvényhozási jogtudomány, mely az egyes jogi disciplinák közös alapjait (jogbölcselet) és a jogrendszerek fejlődési törvényeit (összehasonlító jogtudomány: alkalmazott jogbölcselet) kutatja, mely az elemző jogtudománynyal ellenkező, synthetikus, constructiv irányt követ, e tudomány az átlagos, közepszerű, csak eredményeket recipiáló szellemtől haszonnal nem mivelhető, annak beható ismerete, abból való vizsgatétel a kö-

zépszerű elmétől nem követelhető. Ily vizsga s a megfelelő tudori méltóság a hivatott, nagyravágyó vagy tudvágyó szellemeknek tartassék fen.

Az átlagos törekvés, miveltség, tudomány színvonala nem emeltetik, hanem sülyeszte-
tik, midőn egyenlőtlen szellemek egyenlő képzettségétigényelvén, megszokjuk és kénytelenek vagyunk a többség által elérhető eredménnyel beérni a jeleseknél is, midőn szükségkép, nemileg egyenlőtlen ismeretű elméket egyenlő tudományos méltóság elnyerésére szoritván, leszállítjuk e tudományos méltóság értékét és tekintélyét és lehetővé teszszük az egyenlő czim folytán hivatlanok illetéktelen befolyását, szóval midőn a szellemek természetes hierarchiáját mesterségesen nivellálni törekszünk.

A relative tulzott követelmény gyakorlati eredménye nem az, hogy a magas igénynek megfelel a képtelen, hanem az, hogy a középszerű saját mértékéhez levonja a képe-
sebbet. Ez igazságnak dominálnia kell a vizsga- és tanrendszert. Valóban csodáltuk, hogy az enquêten e követelményt, a testvértudományok kényszerházasságának felbontását, nem érvényesítették elég erélylyel azon jogtanárok sem, kik hallgatóikon tapasztalhatták, hogy jogászai képzettségük mily kevés lendületet nyert elemi statistikai, politikai stb. tanulmányok által, nem is szólva a »mellőzhetlenség, benső összefüggés« semmitmondó állításáról, melyet minden tudományra ki lehet terjeszteni, mert valamennyi egy családot képez, a nélkül hogy ebből az következnek, hogy minden egyes szak mivelőjének az összefüggés ismeretén felül a többi szak mivelésével is foglalkoznia kellene.

A bifurkatió követelménye egyaránt megfelel angol, francia, német, és a mi fő, rationalis rendszernek és az egyetemi tanszabadságnak.

Nem vitathatjuk meg ez értekezés keretében az államtudományok fogalmának létjogosultságát; arra azonban, mint kétségtelen tényre utalnunk kell, hogy azon tudományok jelen

fejlődési állapotában a vizsga azokból egy küzdelem az ismeretlennel, az előreláthatatlannal, és hogy ennél fogva az önfentartás ösztöne kényszeríti a jogászt, hogy minden lehetséges vizsgáló tanárának egyéni tudományát megismerje, ne hogy teljesen jó akaratától, a véletlentől függjön. A vizsgálati utasítás e bajon csak tankönyv kijelölése mellett segíthetne, mi ismét az egyetemi oktatás és vizsga jellegét semmivé tenné. Hogy éppen a középszerű tehetségű és szorgalmu többség kiképezése szenved az által, hogy némely államtudományi tárgyat többszörösen és jogi tárgyakat egyszer sem hallgatnak, bővebb bizonyítást nem igényel. A mit az elvont jogtanokról mondtunk, a politikai tanulmányokra is alkalmazható. Amazokban a jogra vonatkozó része a társadalmi tudománynak (politika, nemzetgazdaságtan), benn kell hogy foglaltassék. A kölcsönhatás eredményeit mindegyik szakban közölni, nem pedig a hallgató elméjére bízni kell, kinek összefüggés nélkül egymás mellett egy halmaz tárgy előadatik.

Köteles, beható tanulmányul elég a tudományos jogisme. Csak a szükséges ismeret igazolása követelhető. Ezen felül a hasznos és diszes tanulmányok választása az egyéni hajlamra bízandó. Az egyetem hivatása az általános, sokoldalú kimivelést is lehetővé tenni, mely a szakképzettséget is jobban emeli, mint egy »rokon« tárgy halmaz magolása.

Az egyénre és társadalomra nézve hasznosabb, ha kiki tehetsége és hajlama szerint bármily böleseleti tanulmányokat mivel szakmája mellett, mintha politikai tanulmányokra kényszerítették. Már említettük, hogy úgy szaktanulmányi mint általános miveltségi érték szempontjából első sorban a természettudomány tarthatna igényt egyetememes miveltetésre. Gymnasiumban az élettan egyáltalán nem taníttatik, pedig annak ismerete nélkül a lélektan és minden szellemtudomány alapjában érthetetlen, mivel ember, jó szülő nem képzelhető. Mit Buckle a mivelődéstörténetre, Spencer*) a mythológiára, philológiára nézve már kimutatott, a jogtudományról is áll. Leiróból okszerűvé és tudományossá**)

*) Principles of sociology. London 1877. I. köt. I. kül. a mesteri Appendix B.

**) L. Henri Brocher de Fléchère : Les révolutions du droit. I. köt. Paris 1878.

csak természettudományi módszer útján lehet. Erről is kell, hogy szó legyen az egyetemi jogbölcseletben, mely a tudománynak nem 30 év előtti, hanem jelen állapotát tüntesse fel, hacsak nem akarjuk az ösztönzendő tudóst és törvényhozót egészen Isten áldására bízni, s az önmivelésre iránytű nélkül, az irodalom tömkelegébe utmutatás nélkül bocsátani. E végből ismét tudós tanárok szükségesek, kik a tudomány előbbrevitelén fáradozván, elért határait ismerik.

A tudományok fejlődésében, természetes rendszerében a jogtudomány az egyszerűbb, a prius, az alap, mely kihat az összetettebb politikai (társadalmi) tudományra, mely utóbbi az állami (társadalmi) élet minden oldalát és tényezőjét, mint ilyent a jogot is, felöleli. A politikai képződéseket, a viszonyok és tények hatalmának ez alkotásait is a korább kifejlődött erkölcsi szellemü magánjog alakítja jogiakká; a jogképződés processusa, mely a család és forgalom szabályozásán indult meg, most tágabb körben ismétlődik: a nemzet, a nemzetcsoportok körében létesíti a közjogot és nemzetközi jogot. A politikai tudomány így tárgyával válik jogtudománynnyá. A jogász a jog elemeivel és azok combinatiójával foglalkozik; ezek képezik kosmosát. A politikai (társadalmi) tudomány az egész jogot mint állami (társadalmi) funkciót viszonyítja a többi állami (társadalmi) funkciókhoz. Mindannyi érv, hogy politikusra nézve a jogtudomány oly nélkülözhetlen, mint élettan mivelőjére nézve a physika és vegytan; de nem megfordítva.

Ezekkel indokolható a valóságos bifurkatió követelménye. — —

Igyekeztünk a jogtudományi oktatás jelen kórállapotának fő okait: egyetemi nevelés, tanszabadság, tudományos tanmódszer, észszerű tan- és vizsgarendszer hiányát és azok orvoslásának módját kimutatni. A szakiskolák eltörlése, a tanári állás méltóságának biztosítása és tudós tanerők képezése, következetes bifurkatió, tudományos gyakorlatok, bizonyos tantárgyak és vizsgák elejtése és mások felvétele képezik az egymást kiegészítő rendszeres reformok azon minimumát, melynek keresztülvitele nélkül komoly javulás nem képzelhető.

E javulás sem lesz nyomban észlelhető. Az új tudomány és új világnézet hirdetőivé a régi emberek már nem lesznek. Nem is ezekről, jövő nemzedékek, nemzetünk sorsáról van szó.

A jelen nemzedék corruptiója nem orvosolható; szellemi és erkölcsi tőkében szegény országnak, midőn hirtelenül megnyílik a nyugot előrehaladt industrialis és materialistikus szelleme előtt, azon axioma folytán, hogy a miveltség nagy különbsége esetén a befolyás a rossz és ártalmas elemek beszívásán kezdődik, nagy krízisen kell keresztülmennie. A naiv véleményegység helyébe a nézetek elágazása lép és elvész az egyetértő bölcsök vezető tekintélye. A nemzeti erkölcsök bizonyos rythmusán nyugvó szokásjog folytonosságát megszakítja oly törvényhozás rohamos működése, mely korszerű céljainak eszközei után tapogatózik, mivel a tudomány hatalma által erős, szakértő közvélemény szilárd talaján nem áll. A szokatlan uralomra emelt osztályok és pártok visszaélnek hatalmukkal; mi szent hit volt, most nevetséges phrázis; a nép bizalma nem támogat absolutismust, mely nem felvilágosodott, nem öntudatos, nem igazságos.

Ha összehasonlítjuk az 1848. előtti korszakot a jelenel, közéletünkben, a jellemekben sülyedést látunk, melynek oka a patriotikus idealismus hanyatlása. Azon kor emberei szellemileg egyoldalúbbak, de mégis nagyobbak voltak az egyetértve vallott cél és leghatalmasabb emeltyűje: a lelkesedés által.

De a krízis nem szükségkép az enyészethez vezet. Az önzéssé sülyedt patriotismus tágabb látkörű humanismussá, a meddő skepsis a belátott igazság munkás szolgálatává lehet. Reform és regeneratio — az útjuk egy; az útjuk az, melyet Széchenyi és Eötvös kijelöltek, melyet Arany megénekelt; az útjuk: a tudomány, és bölcsője: az iskola.

Egységes tervet, eszmét kell uralni az összes reformoknak, hogy üdvös hatással legyenek. E reformok egy láncszeme a kérdés, melyről itt néhány észrevételt kockáztattunk. Kérdés mely összefügg a nemzeti szervezet legnemesebb szerveivel, kérdés mely összefügg az emberiség legnagyobb kérdéseivel. Komoly meggyőződést követő komoly tettet, küzdelmet, alkotást várunk b. Eötvös József utódjától.

